శ్రీః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదమార్గ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యోభయ వేదాన్త
ప్రవర్తన ధురీణరాన

శ్రీమాన్ - ముశరపాక్కమ్ - అనన్తాచార్యర్ స్వామి

అరుళిచ్చెయ్త

శరణశబ్దార్థవిచారమ్.

(:o:)

తర్క-తీర్థరాన-శ్రీమాన్-శిఙ్గప్పెరుమాళ్ కోవిల్
మాడభూషి - రామానుజాచార్యరాలుమ్,
శ్రీమాన్-తిరుమళిశై-వఙ్గీపురమ్-తిరుమలాచార్యరాలుమ్
శ్రీమాన్-కరాలపాటి-ఆళ్వారయ్య అవర్కళాలుమ్,
పరిశోధిప్పిక్కప్పట్టు,

శ్రీవైష్ణవగ్రన్థ ముద్రాపక సభైయారాల్
శ్రీపరాఙ్కుశ తిరువవతారాది ౫౦౦౭-వతు సంవత్సరమాన
పరాభవ సంవత్సరత్తిల్

చెన్నపట్టణమ్
ప్రెసిడెన్సి ముద్రాక్షరశాలైయిల్
అచ్చిట్టు ప్రచురమ్ శెయ్యప్పట్టతు.

విజయతేతరామ్.

శ్రీవైష్ణవ గ్రన్థ ముద్రాపక సభ (లిమిటెడ్),

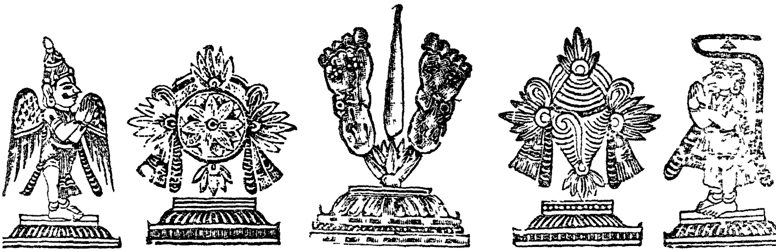
ఈ సభలో తెనుఁగులిపిలో నచ్చువేసిన గ్రన్థములు.

		రూ.	అ.	పై.
తనిశ్లోకమ్ సవ్యాఖ్యానము ప్రతిపదతాత్పర్యసహితము.	...	౩	౪	౦
భారతాదితనిశ్లోకమ్ „ „	...	౦	౫	౦
రామచరమశ్లోకమ్ „	...	౦	౩	౦
దుష్కరశ్లోకటిప్పణి	...	౦	౫	౦
శాణ్డిల్యవిశిష్ట పరమధర్మశాస్త్రము తాత్పర్యసహితము	...	౧	౨	౦
ముతల్ తిరువన్దాది సవ్యాఖ్యానము అరుమ్బద ప్రతిపదసహితము	...	౧	౩	౦
ఇరణ్డామ్‌తిరువన్దాది „ „	...	౦	౧౨	౦
మూన్ఱామ్‌తిరువన్దాది „ „	...	౦	౧౨	౦
నాన్ముకన్ తిరువన్దాది „ „	...	౦	౧౪	౦
తిరువిరుత్తమ్ వ్యాఖ్యానద్వయసహితము ఉరై ప్రతిపద తాత్పర్యసహితము.	...	౪	౮	౦
తిరువాశిరియమ్ సవ్యాఖ్యానము అరుమ్బద సహితము-ప్రతిపద తాత్పర్యసహితము	...	౦	౬	౦
పెరియతిరువన్దాది „ అరుమ్బద ప్రతిపదసహితము	...	౦	౧౪	౦
తిరువెళ్ళుకూఱ్ఱిరుక్కై „ „	...	౦	౪	౦
శిఱియతిరుమడల్ „ „	...	౦	౭	౬
పెరియతిరుమడల్ „ „	...	౦	౧౫	౦
శ్రీవచనభూషణమ్ „	...	౩	౭	౦
శరణశబ్దార్థ విచారమ్	...	౦	౪	౦
ప్రపత్త్యనుపాయత్వవిచారమ్	...	౦	౧	౬
నామమాహాత్మ్యభాష్యమ్.	...	౦	౪	౬

ఈగ్రన్థములు పట్టుకాకితములలో సగము వెలకు నివ్వఁబడును.
యమకరత్నాకరమును ఇరామానుశనూఱ్ఱన్దాదియు అచ్చగుచున్నవి.

శ్రీవచనభూషణము నీసభ చందాదారులచే శిపార్సుచేయఁబడువారికిమాత్రము ౨౫౦ కాపీలవఱకు సగం వెలకు నివ్వఁబడును. అనఁగా గ్లేసు రూ. ౧-౮-౦ చొప్పునను రఫ్ఖు రూ. ౧-౦-౦ చొప్పునను నివ్వఁబడును.

ఇట్లు
కరాలపాటి - ఆళ్వారయ్య.
కార్యదర్శి, ధనాధికారి.
నెం ౩౧- వెంకటాచల మొదలి వీధి, చెన్నపట్టణము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శరణశబ్దార్థవిచారః

ఆచార్యం వేఙ్కటార్యం పరమగురుమథాచార్యవర్యానశేషాన్
సౌమ్యంజామాతృ [illegible] భువనగురువరం భట్టరామానుజార్యౌ।
శ్రీమన్తంయామునార్యం తదను మునివరం నాథసంజ్ఞం శఠారిం
సేనేశ శ్రీ తదీశా ననవరతమహం చేతసా చిన్తయామి॥ ౧॥

శ్రుత్వా జగద్దేశిక సంప్రదాయం బుద్ధ్వాచ వేదాన్త గురోః ప్రబన్ధాన్।
శ్రీ ద్వయాన్యఖణ్డే శరణాఖ్యశబ్దే విచార్యతేఽర్థో విదుషాం ముదేఽద్య॥ ౨॥

తత్రభవన్తో లోకాచార్యాః ముముక్షుప్పడి సమాఖ్యానే రహస్యత్రయవ్యాఖ్యానే ద్వయస్థ శరణశబ్దమ్, (౧) "ఇష్టప్రాప్తిక్కు మనిష్టనివారణత్తుక్కుమ్ తప్పాతఉపాయమాక" ఇతివ్యాచఖ్యుః. తత్రవిచార్యతే - కిమత్ర శరణ శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తతయాఽభిప్రేత ముపాయత్వమ్;—నతావద్రక్షకత్వమ్;(౨) "ఉపాయేగృహరక్షిత్రోః శ్శబ్దశ్శరణమిత్యయమ్" ఇత్యాద్యహిర్బుధ్న్యసంహితావచనేన రక్షకత్వప్రవృత్తి

(౧) ముముక్షుప్పడి-౨-౩౮. (౨) పాఞ్చ-అహిర్బు-

నిమిత్తకతాంవ్యుదస్య ఉపాయత్వ ప్రవృత్తి నిమిత్తకతావ్యవస్థాపనాత్; వ్యాఖ్యాతఞ్చ శ్రీమద్రమ్యజామాతృమునిచరణైః- (౧) 'ఉపాయేగృహరక్షిత్రోశ్శబ్దశ్శరణమిత్యయమ్। వర్తతేసాంప్రతంచైష ఉపాయార్థైకవాచకః' ఎన్గిఅపడియే శరణశబ్దమ్ రక్షితావుక్కుమ్ గృహత్తుక్కుమ్ ఉపాయత్తుక్కుమ్ వాచకమేయాకిలుమ్ ఇవ్విడత్తిల్ ఉపాయత్తుక్కే వాచకమాకైయాలుమ్, ఉపాయకృత్యమ్ ఇష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారకరణమాకైయాలుమ్, 'ఇష్టప్రాప్తిక్కుమ్ అనిష్టనివారణత్తుక్కుమ్ తప్పాత ఉపాయమాక' ఎన్రు ఇప్పదత్తుక్కర్థ మరుళిచ్చెయ్కిఱార్'' ఇతి ; వ్యాఖ్యాతఞ్చాఽఽచార్య చరణైరేవ చరమశ్లోకాధికారే- (౨) ''ఇన్ద శరణశబ్దమ్ రక్షితావైయుమ్ గృహత్తైయు ముపాయత్తైయుమ్ కాట్టక్కడవతేయాకిలుమ్ ఇవ్విడత్తి లుపాయత్తైయే కాట్టుకిఱతు'' ఇతి. నచతత్ర చరమశ్లోకస్థ శరణశబ్దఏవ వ్యాఖ్యాత ఇతివాచ్యమ్; - విధ్యనుష్ఠానయోరైకరూప్యాత్ ద్వయస్థశరణశబ్దస్యాపి తత్సమానార్థకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్; అన్యథా వివరణ వివరణీభావస్యాప్యసిద్ధి ప్రసఙ్గాత్.

ఉపాత్తవచనస్యాఽయమర్థః - శరణమిత్యయంశబ్దః ఉపాయే గృహే రక్షితరి స్వప్రవృత్తి నిమిత్తభూత ఉపాయత్వ గృహత్వ రక్షకత్వవత్తాసంబన్ధేనవర్తతే - ఉపాయత్వ గృహత్వ రక్షకత్వ ప్రవృత్తి నిమిత్తక ఇతిభావః. సాంప్రతమ్ - అస్మిన్ స్థలే, ద్వయ ఇత్యర్థః ; యద్యపి ఇదానీంశబ్దపర్యాయస్య సాంప్రతమిత్యస్య బుద్ధిస్థకాలవిశేష పరత్వమేవ ; తథాఽపి ద్వయోచ్చారణ కాలస్యైవ బుద్ధిస్థతయాఽభిప్రేతత్వాత్ యథోక్తఏవార్థః - చ త్వర్థే ; ద్వయఘటకస్త్విత్యర్థః ; సాంప్రతస్త్వేష ఇతిపాఠేతు స్పష్టోఽర్థః. తేన, (౩) ''శ్రూయతేహి కపోతేన శత్రుశ్శరణమాగతః'' (౪) ''త్వమనాది రనిర్దేశ్య స్త్వామహం

(౧) ముముక్షుప్పడి-౨-౩౪-వ్యాఖ్యానమ్. (౩) రా యు-౧౮-౨౪.
(౨) ముముక్షుప్పడి-౩-౫౬. (౪)

శరణంగతః''(౧) ''సర్వాత్మనాయశ్శరణం శరణ్యం నారాయణం లోక
గురుంప్రపన్నః'' ఇత్యాదిషు శరణశబ్దస్య వ్యావృత్తిః. ఉపాయశబ్దః-
ఉపాయత్వపరః ; ఉపాయార్థైకస్యవాచకఇతి షష్ఠీతత్పురుషః ; ఉపా
యార్థైకస్య – ఉపాయత్వరూపైకార్థస్య; వాచకశబ్దః-శక్యతానిరూపక
పరః ; షష్ఠ్యర్థశ్చ - అవచ్ఛిన్నత్వమ్; తస్యవాచకపదార్థైకదేశే శక్య
తాయా మన్వయః;ససంబన్ధికస్థలేభేదసంబన్ధేనఏకదేశాన్వయస్య వ్యుత్ప
త్తిసిద్ధత్వాత్ ; తత్పురుషే పూర్వపదలక్షణాపక్షే, ఉపాయార్థైకశబ్దస్య
ఉపాయత్వరూపైకార్థావచ్ఛిన్నేలక్షణా;తస్యచవ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యేణ
పదార్థైకదేశేపి శక్యతాయా మభేదసంబన్ధేనాఽన్వయః ; ''చైత్ర
దాసః''ఇత్యాది ససంబన్ధికసమాసస్థలే తథావిధవ్యుత్పత్తిస్వీకారాత్.
ఏకపదార్థతావచ్ఛేదకైకత్వఞ్చ - స్వానాశ్రయధర్మావచ్ఛిన్నశక్యతా
నిరూపకత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠప్రతియోగితాకాభావవత్వ సంబ
న్ధేన ధర్మిపారతన్త్ర్యేణ ఏతచ్ఛబ్దార్థే శరణశబ్దేఽన్వేతి. తథాచ- ఉపా
యత్వరూపైకత్వ విశిష్టార్థావచ్ఛిన్న శక్యతానిరూపకః, స్వానాశ్రయ
ధర్మావచ్ఛిన్న శక్యతానిరూపకత్వ సంబన్ధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠప్రతియోగి
తాకాభావవత్వసంబన్ధేన తదేకత్వ విశిష్ట శ్శరణశబ్ద ఇతిబోధః. స్వసజా
తీయనిష్ఠభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకైకత్వ వాచకపదస్య తథా వ్యు
త్పత్తేః. అతఏవ- (౨) ''పశునాయజేత''ఇత్యాదౌ, అనేకపశుకరణక
యాగా దపూర్వోత్పత్తి వారణాయ పశునేత్యేకవచనార్థైకత్వస్య-స్వా
నాశ్రయ పశుకరణకత్వ సంబన్ధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠప్రతియోగితాకాభావ
వత్వసంబన్ధేన యజిధాత్వర్థయాగేఽన్వయ స్స్వీకృతః. యథాశ్రుతే,
చైత్రకర్తృకైకపశుకరణకయాగీయపశునిష్ఠ భేద ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకత్వాన్మైత్రయాగీయ పశ్వేకత్వస్య ; ఏవంమైత్రయాగీయ పశ్వే

(౧) భార- (౨)

కత్వస్యాఽపితథాత్వాత్, కస్యాఽప్యేకత్వస్య స్వసజాతీయ నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన బాధాపత్తేః. ఏవఞ్చ రక్షకత్వోపాయత్వయోరేకత్వే "గృహరక్షిత్రోః" ఇతి పృథగుపాదానస్య, ప్రసక్తరక్షకత్వ గృహత్వ ప్రవృత్తినిమిత్తకతావ్యుదసనాయ ఉక్తసంబన్ధే నైకత్వబోధ తాత్పర్యకైకశబ్దస్యచాఽసాఙ్గత్యం దుర్వారమేవ.

యద్యపి నానార్థకశబ్దస్య ప్రకరణాదినా ఏకార్థతాత్పర్యకత్వేఽపి నానాప్రవృత్తి నిమిత్తనిషేధో నోపపద్యతే; తథాపి, నానార్థకస్థలే ప్రాకరణికార్థస్యైవ శక్త్యాభానమ్, అన్యస్యతు శబ్దశక్తిమూలవ్యఞ్జనయైవేత్యాలఙ్కారికరీత్యా శ్రయణేనాఽదోషః. తదుక్తం కావ్యప్రకాశికాయామ్, (౧) "అనేకార్థస్యశబ్దస్య వాచకత్వేనియన్త్రితే। సంయోగాద్యై రవాచ్యార్థ ధీకృద్వ్యాపృతి రఞ్జనమ్" ఇతి. అఞ్జనమ్-వ్యఞ్జనమ్, వ్యఞ్జనావృత్తి రితిపర్యవసితార్థః. వస్తుతస్తు - ఉపాత్తవచనే వాచకశబ్దస్య శాబ్దబోధేచ్ఛాప్రయుక్తే లక్షణా; శాబ్దబోధేచ - ఉపాయత్వరూపైకత్వ విశిష్టార్థస్య స్వావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వసంబన్ధేనాన్వయః; ఏకత్వస్యపూర్వోక్తరీత్యా ధర్మిపారతన్త్ర్యేణస్వానాశ్రయధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాశాలిశాబ్ద బోధేచ్ఛాప్రయుక్తత్వ సంబన్ధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠ ప్రతియోగితాకాభావవత్త్వ సంబన్ధేన శరణశబ్దేఽన్వయ ఇతి నకిఞ్చిదనుపపన్నమ్.

నచ - ఉపాత్తవచనేన ద్వయస్థశరణశబ్దో నవ్యాఖ్యాతః, కిన్తు- (౨) "ఇదంశరణమజ్ఞానామ్" ఇతివచనస్థశరణశబ్దఏవ వ్యాఖ్యాతః; తత్ర హి- (3) "ఉపాయాపాయనిర్ముక్తా మధ్యమాంస్థితి మాస్థితా। శరణాగతి రగ్ర్యైషా సంసారార్ణవతారణీ" ఇతి పూర్వప్రస్తుతా శరణాగతిఃఇదం శబ్దేన పరామృశ్యతే; శరణశబ్ద ప్రధానత్వా న్నపుంసకత్వమ్; శరణాగతేశ్చ - భగవత్ప్రసాదాత్మకాఽదృష్టద్వారక ఫలసాధనతారూప కరణత్వాత్మక ముపాయత్వం సంభవతి;నతుగృహత్వం రక్షకత్వంవా;

(౧) కావ్యప్రకాశికాసూత్రే-౧౯. (3) లక్ష్మీతన్త్రే-
(౨) లక్ష్మీతన్త్రే-

అతో౽రక్షకత్వ ప్రవృత్తి నిమిత్తకతావ్యుదసన పూర్వకోపాయత్వ ప్రవృత్తి నిమిత్తకతావ్యవస్థాపనం సజ్గచ్ఛత ఇతివాచ్యమ్;- "ఇదంశరణమ్" ఇత్యాదివచనస్య లక్ష్మీతన్త్రసంహితాస్థత్వాత్, "ఉపాయేగృహరక్షిత్రోః" ఇత్యాదివచనస్యాఽహిర్బుధ్న్య సంహితాస్థత్వేన తత్రశరణాగతి విషయశరణశబ్దాదర్శనాత్, శరణాగతౌ గృహత్వ రక్షకత్వయోర్బాధాదేవ శరణాగతివిషయ శరణశబ్దే గృహత్వరక్షకత్వార్థకతా ప్రసక్త్యభావేన, "ఉపాయార్థైకవాచకః" ఇత్యస్యాఽప్రసక్త ప్రతిషేధత్వాపత్తేశ్చ ; భగవతితు సర్వాధారత్వేన, ఆవాసత్వాపరపర్యాయగృహత్వస్య ఫలప్రదత్వేన రక్షకత్వస్యచ సంభవాత్ తద్విషయకశరణశబ్దే తదర్థకతానిషేధో౽యుక్తః.

నను - నిరపేక్షరక్షకత్వ ముపాయత్వమ్; సంభవతిచ భగవతి నిరపేక్షరక్షకత్వమ్; అన్యత్ర ప్రపత్త్యఙ్గకేనోపాసనేన దేయస్య ఫలస్యాఽకిఞ్చనవిషయే ప్రపత్తిమాత్రేణ ప్రదాతృత్వేన గురుభూతోపాసననిరపేక్షత్వాత్ ; ఏతదభిప్రాయేణైవ "ఉపాయేగృహరక్షిత్రోః" ఇత్యాది నిష్కర్షకవచనమ్ ; నైరపేక్ష్యానవచ్ఛిన్న రక్షకత్వార్థకతాం వ్యుదస్య తదవచ్ఛిన్నాశ్రితరక్షకత్వార్థకతా వ్యవస్థాపనపరత్వాత్. యద్యపి నిరపేక్ష రక్షకత్వస్య కేవలరక్షకత్వస్యచ భేదాభావేన "ఉపాయార్థైకవాచకః" ఇత్యనేన కేవలరక్షకత్వార్థకతానిషేధో నోపపద్యతే;- తథాపి, నిరపేక్షరక్షకత్వావచ్ఛిన్నాఽవిషయక ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదక రక్షకత్వరూప పారిభాషికభేదస్య విద్యమానతయా, తదభిప్రాయేణ వచనముపపన్న మితిచేన్న;—నిరపేక్షరక్షకత్వమ్, కిముపాయశబ్దశక్యతావచ్ఛేదకమ్, ఉత లక్ష్యతావచ్ఛేదకమ్ ; ఆద్యే - యాగాదౌ భక్త్యాచ ఉపాయశబ్దప్రయోగానుపపత్తిః, తేషామచేతనత్వేన రక్షకత్వాసంభవాత్; తదర్థం శక్త్యన్తరకల్పనే గౌరవమ్, ప్రమాణాభావశ్చ. కిఞ్చ - నిరపేక్షరక్షకత్వమ్ - భక్తినిరపేక్ష రక్షకత్వమ్, ప్రపత్తి నిరపేక్ష రక్షకత్వమ్, ఉభయనిరపేక్ష రక్షకత్వమ్, గురూపాయనిర

పేక్షరక్షకత్వమ్, ప్రపత్తి వ్యతిరిక్తోపాయనిరపేక్షరక్షకత్వం వా;— నాద్యః - జ్యోతిష్టోమాదిస్థలే గోప్తు రుపాయత్వాపత్తేః. నద్వితీయః- భక్తిస్థలేఽపిగోప్తుస్తథాత్వప్రసఙ్గాత్. తృతీయే - ఉభయనిరపేక్షత్వమ్- ఉభయాభావరూపమ్, అభావద్వయరూపం వా;— నాఽద్యః- ఉక్తదోషానిస్తారాత్ ; నద్వితీయః - జ్యోతిష్టోమాదిస్థలేఽతివ్యాప్తేః, ప్రపత్తిస్థలే తదసిద్ధ్యాఽసంభవాచ్చ. నచతుర్థః- ద్వాదశవార్షికాద్యశక్తంప్రతి సేతుస్నానేన ఫలదాతు రుపాయత్వప్రసఙ్గాత్. నపఞ్చమః- స్వవ్యతిరిక్తోపాయనిరపేక్షరక్షకత్వస్యసర్వోపాయ(అనుష్ఠాతృ)సాధారణతయా ప్రపత్తిస్థలే తస్య విశిష్యోక్త్యా వైలక్షణ్యాభావాత్. నప్రథమకల్పేద్వితీయః- (౧) "త్వమేవోపాయభూతోమే" (౨) "తదేకోపాయతాయాచ్ఞా" (౩) "అహంమత్ప్రాప్త్యుపాయోవై" (౪) "ఉపాయోపేయత్వే తదిహ తవతత్త్వమ్" ఇత్యాదిషు బహూనా ముపాయశబ్దానాం గౌణత్వప్రసఙ్గాత్.

కిఞ్చ - ఉపాయత్వం రక్షకత్వమిత్యేతత్ పరికరవిభాగాధికారవిరుద్ధమ్ ; తత్రహి - (౫) "ఉపాయమెన్ఱాల్ ఒరువిరకెన్ఱ మాత్రమాకైయాలే ఇవ్వుపాయమ్ చేతనాచేతనసాధారణమాకైయాలుమ్, (౬) 'రక్షిష్యతీతి విశ్వాసో గోప్తృత్వ వరణంతథా' (౭) 'ససర్వజ్ఞోపి విశ్వేశ స్సదా కారుణికోపిసన్। సంసారతన్త్రవాహిత్వా ద్రక్ష్యాపేక్షాం ప్రతీక్షతే' ఎన్ఱుమ్ శొల్లుకిఱపడియే చేతనైకాన్తమాన గోప్తృత్వ మనుసన్ధేయమాకైయాలుమ్ గోప్తృత్వవరణమివ్విడత్తిలే వివక్షితమ్ ; అతిల్ శరణశబ్ద మొరుప్రయోగత్తిలే ఇరణ్డర్త్తై అభిధానమ్ పణ్ణమాట్టామైయాలే ఇచ్చధికారిక్కు అసాధారణమాన ఉపాయత్వాధ్యవసాయమ్ ఇవ్విడత్తిలే శాబ్దమాయ్, సర్వాధికారి సాధారణమాన గోప్తృత్వ వరణమార్థమాకక్కడవతు" ఇత్యుక్తమ్; యది

(౧) పాఞ్చ-అహిర్బుధ్న్య. (౪) ర-స్త-౨- (౭) పాఞ్చ-లక్ష్మీత-
(౨) పాఞ్చ- (౫) రహస్యత్రయసారే- § కుణ్డలితమధికమ్.
(౩) పాఞ్చ- (౬) పాఞ్చ-లక్ష్మీతన్త్రే.

నిరపేక్ష రక్షకత్వముపాయత్వమ్, కథంతర్హి చేతనాచేతనసాధారణ్యామ్; కథంవా రక్షకత్వ ప్రార్థనారూపగోప్తృత్వవరణస్యాఽఽర్థత్వమ్. నచ, “ప్రపూర్వకపద్ధాతోః§(అధ్యవసాయేరూఢత్వాత్)రక్షకత్వాధ్యవసాయే రూఢత్వాత్ రక్షకత్వాధ్యవసాయకార్య రక్షకత్వ ప్రార్థనా ఆర్థైవ” ఇతి సారాస్వాదిన్యుక్తం యుక్తమితివాచ్యమ్ ;- నిరపేక్షరక్షకత్వాధ్యవసాయేన తాదృశ రక్షకత్వప్రార్థనైవాఽఽర్థీస్యాత్, నతు తదవిశేషిత రక్షకత్వ ప్రార్థనా; - నచేష్టాపత్తిః ; నిరపేక్ష రక్షకత్వ ప్రార్థనాయా స్సర్వాధికారిసాధారణ్యాసంభవాత్. నచ రక్షకత్వ ప్రార్థనాత్వేన సాధారణ్యమితివాచ్యమ్;- నిరపేక్షరక్షకత్వాధ్యవసాయ రూపోపాయత్వాధ్యవసాయస్యాఽపి రక్షకత్వాధ్యవసాయత్వేన సర్వసాధారణత్వేనోభయోస్తుల్యతయా సాధారణ్యాఽసాధారణ్యయోరార్థత్వ శాబ్దత్వ బీజత్వోక్త్యసఙ్గతేః.

కిఞ్చ - నిరపేక్షరక్షకత్వాధ్యవసాయేన తత్ప్రార్థనా కథమర్థాత్సిద్ధ్యేత్ ; అధ్యవసాయోహి సిద్ధవిషయకః, ప్రార్థనాహ్యసిద్ధవిషయిణీ ; ఇచ్ఛారూపప్రార్థనాంప్రతి విషయాభావనిశ్చయస్య కారణత్వాత్, విషయనిశ్చయస్యవా ప్రతిబన్ధకత్వాత్ ; ఉక్తాధ్యవసాయస్య విషయనిశ్చయరూపత్వాత్.

యత్తు - నిరపేక్షరక్షకత్వాధ్యవసాయస్య శాబ్దత్వోపపాదనాయ తదధికరణ సారాస్వాదిన్యాం ప్రక్రియోక్తా, “ఉపాయార్థైకవాచకః” ఇతి నిష్కృష్టశ్శరణశబ్దః చరణశబ్ద సమానాధికరణఃచేతనాచేతన సాధారణేనైవాఽఽకారేణ సిద్ధోపాయాభేదంసాధ్యోపాయాభేదఞ్చాభిధత్తే ; తత్ర సిద్ధోపాయాభేదః - రక్షకత్వరూపో వాస్తవఏవ, సాధ్యోపాయాభేదో వాస్తవతయాఽఽరోప్యమాణః, సిద్ధోపాయాభేదరూపే రక్షకత్వే నైరపేక్ష్యంవ్యఞ్జయతి” ఇతి. — సా పరీక్షకపరిహసనీయా—శరణశబ్దేన చేతనాచేతన సాధారణాకారేణోపస్థితస్య యస్య కస్యచిదుపాయాభేదోబోధనీయః, నతుసిద్ధోపాయాభేదస్సాధ్యోపాయా

§ అయమపరఃపాఠః.

భేదశ్చ; “ప్రమేయో ఘటః” ఇత్యాదౌహి ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నస్య యస్యకస్యచి దభేదో బోధ్యేత, నతు వాస్తవో ఘటత్వావచ్ఛిన్నాభేదః, అవాస్తవః పటత్వావచ్ఛిన్నాభేదశ్చ.

కిఞ్చ - వస్తుతో భగవతి విద్యమానోపాయాభేదస్య రక్షకత్వరూపత్వేపి రక్షకత్వేన తద్బోధనం కథం ఘటతే ? యేనకేనాఽపి రూపేణ వాస్తవరక్షకత్వజ్ఞానస్య ప్రపత్తిత్వే ప్రమేయత్వాదినా తజ్జ్ఞానవతోఽపి ప్రపన్నత్వ ప్రసఙ్గాత్. నచ రక్షకత్వేన తద్బోధోఽపి వ్యఞ్జనయైవ భవతీతి వాచ్యమ్;— తర్హి నిరపేక్షరక్షకత్వం వ్యఙ్గ్యార్థ ఏవ స్యాత్; నతు తత్ర విశేష్యాంశ శ్శక్యార్థ ఇతి వక్తుం యుక్తమ్. నచ తావతా కా హానిః, శబ్దవృత్త్యాబోధితత్వమాత్రేణ శాబ్దత్వోపపత్తేరితి వాచ్యమ్;— తథా సత్యుపాయాధ్యవసాయవాచకశబ్దేన గోప్తృత్వవరణస్యాఽపి వ్యఞ్జనయైవ బోధసంభవేనాఽఽర్థత్వకల్పనాఽసఙ్గతేః. ప్రపూర్వకపద్ధాతో రధ్యవసాయే రూఢత్వోక్తి కీర్తనమపి ప్రమాణవిరుద్ధమ్;(౧) “త్వమేవోపాయభూతో మే భవేతి ప్రార్థనామతి శ్శరణాగతి రిత్యుక్తా” (౨) “తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః” ఇతి లక్షణ వచనవిరోధాత్. నచ గోప్తృత్వ వరణస్య ప్రార్థనారూపత్వాత్ తదఙ్గకత్వాచ్ఛరణాగతే రఙ్గాఙ్గినో రభేదోపచారేణ ఉక్తవచనావిరోధః; తత్ర చోపాయతాశబ్దః గోప్తృత్వమాత్రార్థకః; తథాచ పృథివ్యా గన్ధవత్ శరణాగతేః ప్రార్థనా ఉపలక్షణమేవ, నతు స్వరూపలక్షణమితి వాచ్యమ్;— పృథివ్యాః ప్రత్యక్షేణ నిర్ణీతత్వేన గన్ధస్యోపలక్షణత్వాఙ్గీకారేఽపి, అత్ర ఉక్తవచనద్వయ ప్రతిపన్నాయా స్స్వరూపలక్షణత్వే సంభవతి ఉపలక్షణత్వకల్పనాయా అన్యాయ్యత్వాత్, ఉపాయత్వ గోప్తృత్వయో రర్థాన్తరత్వేన ఉపాయశబ్దస్య గోప్తృత్వార్థకత్వోపవర్ణనమప్యసఙ్గతమ్. నచ శరణాగతేః ప్రార్థనారూపత్వే అధ్యవసాయరూపత్వం నసమ్భవతి; ఉక్తఞ్చ ద్వయప్రకరణవ్యాఖ్యానే ప్రార్థనారూపత్వం దృఢాధ్యవసాయ

(౧) పాఞ్చ-అహిర్బుధ్న్య (౨) పాఞ్చ-

రూపత్వఞ్చాఽఽచార్యచరణైరేవేతి వాచ్యమ్ ;- అధ్యవసాయత్వ ప్రార్థనాత్వయో ర్విషయభేదేన విరోధాభావాత్ ;- భగవత్యుపాయత్వాంశేఽధ్యవసాయరూపత్వాత్, తత్ర స్వనిరూపితత్వాంశే ప్రార్థనారూపత్వాచ్చ.

కిఞ్చ-యద్యుపాయత్వమ్-నిరపేక్షరక్షకత్వమ్, తదా చరమశ్లోకే ఏకశబ్దస్య వా, సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య'' ఇత్యస్య వా వైయర్థ్యమ్;-తయోః పక్షభేదేన నైరపేక్ష్య ప్రతిపాదకతాయా ఉక్తత్వాత్. ఉక్తం హి చరమశ్లోకాధికారే- (౧) "అధికారం పురస్కృత్యోపాయస్య నిరపేక్షతామ్। ఏకశబ్దేన వక్తీతి కేచిద్వాక్యవిదో విదుః॥ నైరపేక్ష్యం పురస్కృత్య విహితస్య లఘీయసః। ఉపాయస్యాఽధికారస్తు శ్లోకద్యోత్యం విదుః పరే'' ఇతి. ద్వయ చరమశ్లోకస్థయో శ్శరణశబ్దయో రైకార్థ్యం ప్రాగేవోక్తమ్, చరమశ్లోకాధికారేఽపి ద్వయస్థ శరణశబ్దార్థ శ్చరమశ్లోకస్థశరణశబ్దేఽప్యనుసన్ధేయ ఇత్యుక్తమ్.

కిఞ్చ-యది పూర్వవాక్యే శబ్దతోఽర్థతో వా గోప్తృత్వ వరణమభిప్రేతమ్, తదా ఉత్తరవాక్యమనర్థకమ్;అనిష్టనివృత్తీష్టప్రాప్తిప్రార్థనాయాః పూర్వవాక్య ఏవ ప్రతిపాదితత్వాత్. నచ-ఫలసామాన్యప్రార్థనాయాః పూర్వవాక్యే ప్రతిపాదనేఽపి తద్విశేషపరత్వా దుత్తరవాక్యస్య నాఽనర్థక్యమితి వాచ్యమ్; - ప్రార్థనావాచకపద వైయర్థ్యాపత్తేః. నచ ప్రార్థనాపదం కేవలం వాక్యాన్వయ సిద్ధయేఽధ్యాహృతం నిరర్థకమేవేతి వాచ్యమ్;—నిరర్థకస్యాఽఽకాఙ్క్షావిరహేణాఽన్వయఘటకత్వానుపపత్తేః. సార్థకం తత్ర వాక్యతాత్పర్యం నాఽస్తీతి చేన్న;- అస్యాఽనుష్ఠానవాక్యత్వేన విధివాక్యవదేకదేశే తాత్పర్యాభావ కల్పనానుపపత్తేః. నచ పూర్వోత్తరవాక్యయో రభిమతఫలవిశేషలాభాయ

(౧) రహస్యత్రయసారే-

యథోక్తాత్తరత్వయ్యాభరం నిక్షిపామీతి నిష్కృష్ట విశిష్టైకార్థ ప్రతిపాదకత్వమేవాఽఙ్గీక్రియత ఇతి వాచ్యమ్;- శ్రుతి స్మృతి సిద్ధస్య ద్వయత్వస్య హాన్యాపత్తేః. నచపూర్వవాక్యే గోప్తృత్వవరణముత్తర వాక్యే ఫలసమర్పణం ప్రతిపాద్యతే; యత్రవరణసమర్పణయోః పృథక్ప్రతిపాదనమ్, తత్రశరణశబ్దస్య నేయంవివక్షా, కిన్తు కేవలగోప్తృత్వవరణమాత్రపరత్వైవ; యద్వా - అనేకాంశవిశిష్టే సమర్పణే ఫలసమర్పణస్య వ్యక్తీకరణాయోత్తరవాక్యమ్; అథ వా-స్వరూపస్య ఫలస్య భరస్యచసమర్పణీయతయా తత్రస్వరూపసమర్పణపరం పూర్వవాక్యమ్, ఫలసమర్పణపరముత్తరవాక్యమితి నపౌనరుక్త్యమితి వాచ్యమ్;—సాఙ్గప్రధానస్య ధానుష్కలక్ష్యవేధార్థవ్యాపారవదఙ్గీకృతస్య క్షణికైకజ్ఞానత్వస్య భఙ్గప్రసఙ్గాత్. ప్రథమపక్షే "ఉపాయార్థైకవాచకః" ఇతివచనవిరోధాత్; అనన్తరపక్షయోః స్వరూపభరసమర్పణయోర్వ్యక్తీకరణాయభరసమర్పణప్రతిపాదనాయచ వాక్యాన్తరస్యాఽపి ప్రసఙ్గాచ్చ; అస్యానుష్ఠేయార్థప్రకాశకత్వేనయథామన్త్రమన్త్రార్థానామనుష్ఠేయతయా వాక్యద్వయప్రతిపాద్యస్య వరణస్య సమర్పణస్యచ ప్రత్యేక మనుష్ఠానాపత్తేశ్చ, తస్మాన్న నిరపేక్షరక్షకత్వ ముపాయత్వమితి.

కిఞ్చ-యది నిరపేక్షరక్షకత్వ ముపాయత్వమ్, తదా తస్య పూర్వోక్తరీత్యా ఫలప్రదత్వరూపతయా, (౧) "సామాన్యాత్తు" (౨) "ఉపపత్తేశ్చ" ఇతిసూత్రాభ్యాం సేతుత్వరూపోపాయతాయా ఉక్తతయా పునశ్చఫలప్రదత్వవ్యుత్పాదనాయ,(౩) "ఫలమతఉపపత్తేః" ఇత్యధికరణారమ్భోఽనర్థకః; సేతుశబ్దశ్చ భగవతా భాష్యకారేణ ఉపాయశబ్దేన వ్యాఖ్యాతః. ఇత్థంహ్యుపపత్తేశ్చేతిసూత్రభాష్యమ్;— "యదుక్తమ్, (౪) 'అమృతస్యైష సేతుః' ఇతి ప్రాప్యప్రాపకసమ్బన్ధవ్యపదేశాత్ ప్రాప

(౧) శా-మీ-౩-౨-౩౧.
(౨) శా-మీ-౩-౨-౩౪.
(౩) శా-మీ-౩-౨-౩౮.
(౪) ముణ్డకే-౨-౨-౫.

కాత్పరం ప్రాప్యమస్తీతి; తన్న;—ప్రాప్యస్యపరమపురుషస్య స్వప్రాప్తౌ స్వస్యైవోపాయత్వోపపత్తేః, (౧) 'నాఽయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా నబహునాశ్రుతేన। యమేవైషవృణుతే తేన లభ్య స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూంస్వామ్' ఇత్యనన్యోపాయత్వ శ్రవణాత్ "ఇతి. నచ(౨) "ఫలమతః"ఇత్యత్ర ఫలప్రదత్వరూప ముపాయత్వం వ్యుత్పాద్యమ్, (౩) "పరమతః" ఇత్యత్రతు ఫలప్రదస్య ఫలైక్యమాత్రంవ్యుత్పాద్యత ఇతి నవైయర్థ్యమితివాచ్యమ్; ఫలప్రదస్యఫలైక్య వ్యుత్పాదనేన ఫలప్రదత్వస్యాఽపి వ్యుత్పాదితతయా ఉత్తరాధికరణే తస్యాఽపూర్వతయావ్యుత్పాద్యత్వాసఙ్గతేః. నచఉత్తరాధికరణే అపూర్వస్య ఫలప్రదత్వాభావఏవ వ్యుత్పాద్యత ఇతివాచ్యమ్;— తథాసతి ప్రాప్యాన్తరవైతృష్ణ్య ప్రాప్యతృష్ణా జననాయాఽఽరబ్ధయోః ప్రథమద్వితీయపాదయోః, ఉభయలిఙ్గాధికరణమారభ్య ప్రాప్యతృష్ణాజనక కల్యాణగుణవ్యుత్పాదకపేటికాయా మపూర్వఫలప్రదత్వాభావస్యాఽసఙ్గతతయా వ్యుత్పాదనీయత్వాసిద్ధేః. యది "ఫలమతః" ఇత్యధికరణే ఫలప్రదత్వంవిహితమ్, తదేవ "పరమతః" ఇత్యధికరణేఽనూద్య ఫలైక్యం విధీయత ఇతి మన్యసే, తదేతత్తదాశోభతే, యది "ఫలమతః" ఇత్యధికరణమ్ "పరమతః" ఇత్యధికరణాత్పూర్వభావిస్యాత్, తత్తువిపరీతమ్. తస్మాత్ శాస్త్రసిద్ధం ఫలప్రదత్వాదర్థాన్తరభూత ముపాయత్వ మఙ్గీకృత్య సూత్రకారేణ పూర్వపక్షే హేతుతయోపన్యస్తమ్, తదేవ సిద్ధాన్తేప్యనూద్య ఫలైక్యంవిహితమ్ ; ఉత్తరాధికరణే ఉపాయత్వాదర్థాన్తరమేవ ఫలప్రదత్వ మపూర్వతయా వ్యుత్పాద్యతే. ప్రపఞ్చితఞ్చైతత్ శ్రీవచనభూషణమీమాంసాభాష్యే వేదాన్తవిరోధ పరిహారాధికరణే. తస్మాత్ ఫలప్రదత్వరూప నిరపేక్షరక్షకత్వం నోపాయత్వమితి.

---

(౧) కఠ-౨-౨౩. (౨) శా-మీ-౩-౨-౩౭. (౩) శా-మీ-౩-౨-౩౦.

అత్రోచ్యతే.—

కరణత్వం ఉపాయత్వమ్. కరణత్వంచ - వ్యాపారవత్కారణత్వమ్; తచ్చ-స్వజనకత్వ స్వజనకజనకత్వోభయ సంబన్ధేన కిఞ్చిద్విశిష్టత్వే పర్యవసితమ్; వర్తతేచేదం యాగాదౌ అదృష్టద్వారా కరణభూతే;— స్వజనకాదృష్టజనకత్వ స్వజనకత్వోభయసంబన్ధేన స్వర్గాదిరూప ఫలవిశిష్టత్వాద్యాగాదేః. ఏవంకుఠారాదౌ దృష్టద్వారా ఛేదనకరణభూతే;— తస్య ఛేదనజనకాభిఘాత జనకత్వాత్, ఛేదనజనకత్వాచ్చ. అతఏవ, అదృష్టాభిఘాతాదీనాం తజ్జన్యత్వేసతి తజ్జన్యజనకత్వరూపం వ్యాపారత్వమ్. అధికరణకారణేఽతివ్యాప్తివారణాయ ప్రథమసంబన్ధనివేశః; వ్యాపారేఽతివ్యాప్తి వారణాయ ద్వితీయసంబన్ధనివేశః భగవత్యపి పరమపురుషార్థజనకాఽదృష్టస్థానీయ ప్రసాదజనకత్వాత్, వ్యాపారేణ వ్యాపారిణోనాన్యథాసిద్ధిరితిన్యాయేన పరమపురుషార్థ జనకత్వాచ్చ యాగాదితుల్యమేవ కరణత్వమ్. భక్త్యాదేరుపాయతాపక్షేఽపి దృశమేవకరణత్వమ్.

నను, చైత్రాదేః పాకజనకవ్యాపార జనకత్వాత్, ఉక్తన్యాయేన పాకజనకత్వాచ్చ పాకకరణత్వాపత్త్యా "చైత్రశ్చైత్రేణపచతి" ఇతిప్రయోగవారణాయ కర్తృభిన్నత్వం నివేశనీయమ్; ఏవమ్-యదా చైత్రః కాష్ఠైఃపచతి మైత్రశ్చ తుషైఃపచతి తదా "చైత్రస్తుషైర్మైత్రః కాష్ఠైఃపచతి" ఇతిప్రయోగవారణాయ, కరణవ్యాపారే సమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారాధీనత్వమపి నివేశనీయమ్; యదిచ-"కాష్ఠైఃపచతి" ఇతివాక్యే కర్తృవాచక పదసమభివ్యాహార ఏవ నాఽస్తి, సమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారాధీనత్వమపి నైవభాసతే, తదాసమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారాధీనత్వేవ్యాపారవత్కారణత్వేచ ఖణ్డశక్తిస్వీకారాత్.

భగవతినేదం కరణత్వమ్, – తస్యకర్తృభిన్నత్వాభావాత్, ప్రసాదా
త్మక తదీయవ్యాపారస్య తదీయవ్యాపారాన్తరాధీనత్వాభావా దితి
వాచ్యమ్;-(౧) "సస్వేనైవఫలప్రదః ఫలమపి స్వేనైవ నారాయణః"
ఇత్యాది మహాకవిప్రయోగానుసారేణ స్వాతన్త్ర్యేణ కర్తృభిన్నత్వ
మనివేశ్య వ్యాపారవత్కారణతాయాం కర్తృత్వానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ
నివేశనీయత్వాత్. ఇత్థఞ్చ భగవన్నిష్ఠాయాః పరమపురుషార్థహేతు
భూతప్రసాదకారణతాయాః పురుషకారగుణవైశిష్ట్యాద్యవచ్ఛిన్నత్వేన
పరమపురుషార్థ ప్రధానకర్తృత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్. ఏవమ్ - కరణ
వ్యాపారే సమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారాధీనత్వమనివేశ్య సమభి
వ్యాహృతకర్తృభిన్న వ్యాపారానధీనత్వే కరణానుశిష్ట తృతీయాదే
శ్శక్తిస్స్వీక్రియతే, తథాచ- భగవద్వ్యాపారస్యాఽన్యవ్యాపారానధీన
త్వా ద్భగవతఃకరణత్వోపపత్తిః. నచైవమ్, యదా చైత్రో మైత్రశ్చ పకే
నైవకాష్ఠేనపచతి, తదా "చైత్రఃకాష్ఠేనపచతి" ఇతి ప్రయోగానుప
పత్తిః,- తత్ర కరణభూత కాష్ఠవ్యాపారస్య చైత్రమైత్రోభయ వ్యాపా
రాధీనతయా సమభివ్యాహృతకర్తృభూత చైత్రభిన్న మైత్రవ్యాపారా
ధీనత్వాదితివాచ్యమ్ ; — సమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారానధీనో య
స్తద్భిన్న వ్యాపారాధీనవ్యాపార స్తద్భిన్నత్వేశక్తిస్వీకారాత్ ; ప్రకృతే,
చైత్రమైత్ర వ్యాపారాధీనస్యాపి కాష్ఠవ్యాపారస్య చైత్రవ్యాపారాధీన
త్వేన సమభివ్యాహృతకర్తృవ్యాపారానధీన తద్భిన్నవ్యాపారాధీన
త్వాభావేన తాదృశ ప్రయోగోపపత్తేః. యదిచ కార్యమాత్రం ప్రతి
తత్తత్కర్తుర్నకర్తృత్వేన కారణతా, కింతు తత్తదసాధారణ ధర్మ
పురస్కారేణ, తత్తద్వ్యక్తిత్వేనవా ; ఏవంచ చైత్రాది నిష్ఠపాకాది
కారణతాయా అపి కర్తృత్వానవచ్ఛిన్నత్వేన "చైత్రశ్చైత్రేణ

---

(౧) మురారినాటకే.

పచతి” ఇతిప్రయోగాపత్తిరితి విభావ్యతే; తదా, కృతిజనకతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ వ్యాపారవత్కారణతాయాం నివేశనీయత్వాత్. ఏవంచ, చైత్రాదినిష్ఠాయాః పాకానుకూలవ్యాపార కారణతాయాః తదనుకూలకృతికారణతాయాశ్చైకధర్మావచ్ఛిన్నత్వేన, కృతిజనకతావచ్ఛేదక ధర్మానవచ్ఛిన్న వ్యాపారవత్కారణతాయాశ్చైత్రాదావభావేన నతాదృశ ప్రయోగాపత్తిః; భగవతి ఫలానుకూల కృతిజనకతాయాస్తత్తత్ఫలసాధనానుష్ఠాతృవిషయసాధారణతయా పురుషకారగుణవిగ్రహాణాం తత్రానుపయోగేన ఫలానుకూలకృతి జనకతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వస్య సిద్ధసాధననిష్ఠవిషయే అసాధారణీభూతాయాం పురుషకారాది ప్రయోజ్యాయాం తదీయపరమపురుషార్థహేతుభూత నిర్హేతుక ప్రసాదజనకతారూపాయాం వ్యాపారవత్కారణతాయాం విద్యమానతయా నిరుక్తకరణత్వోపపత్తిః. నచ,(౧) “సస్వేనైవఫలప్రదః” ఇత్యత్ర స్వేనేతి నకరణే తృతీయా, యేన ఉక్తగురుభూత ధర్మే తృతీయాదేశ్శక్తిస్స్వీకరణీయాస్యాత్; కిన్తుహేతావేవేతి వాచ్యమ్;— ఫలప్రదస్య హేతుతాయా ఉక్తిమన్తరేణైవ సిద్ధతయా స్వేనైవేత్యస్య వైయర్థ్యాపత్తేః.

నచ బ్రహ్మణఃకరణత్వాఙ్గీకారే (౨) “వికరణత్వాన్నేతి చేత్తదుక్తమ్”ఇతి సూత్రవిరోధః;-తత్ర బ్రహ్మణః కరణాభావేన విచిత్రకార్యోత్పాదనంనసంభవతీతిపూర్వపక్షంకృత్వా.(౩) “శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్”(౪)“ఆత్మని చైవం విచిత్రాశ్చహి”ఇత్యత్ర బ్రహ్మణో విచిత్రానన్తశక్తియోగస్యప్రతిపాదితతయాకరణాభావేపివిచిత్రకార్యోత్పాదనం సంభవత్యేవేతిసిద్ధాన్తితమితివాచ్యమ్; బ్రహ్మణఃకరణత్వేన కరణాన్తరాభావస్యైవతత్రాభిప్రేతత్వాత్, స్వాత్మకకరణస్యతత్రాఽనిషిద్ధత్వాత్;

(౧) మురారినా-
(౨) శా-మీ-౨-౧ ౩౧.
(౩) శా-మీ ౨-౧-౨౭.
(౪) శా-మీ-౨-౧-౨౮.

లోకేప్యభిన్నకరణమపేక్ష్యైవ కర్తుః కార్యోత్పాదనదర్శనాత్. తన్న్యాయేనైవతత్రపూర్వపక్షస్యాకృతత్వేనతదవిరోధాత్. అతఏవ, శ్రుతప్రకాశికాచార్యైః (౧) "ఉతతమాదేశమప్రాక్ష్యః" ఇత్యత్ర, (౨) "అకర్తరిచ కారకే సంజ్ఞాయామ్" ఇతికర్తృభిన్నకారకఏవ ఘఞోవిహితతయా కరణార్థేఘఞ్ప్రత్యయమాశ్రిత్య కరణత్వేఽనాపేక్షితప్రశాసనకర్తృబోధస్స్వీకృతః. తదుక్తం శ్రుతప్రకాశికాయామ్, (౩) "ఉపక్రమేతావత్, (౧) "ఉతతమాదేశమప్రాక్ష్యః" ఇత్యత్ర ఆదేశశబ్దేన ప్రశాసితాఽభిధీయతే; అత్రశ్లోకావాచార్యపాదైరుక్తౌ, (౪) "ఛాన్దోగ్యే కేచిదాహుర్దిశతి రుతతమాదేశమప్రాక్ష్య ఇత్యత్రాజ్పూర్వస్తూపదేశం ప్రకటయతి సతోనప్రశాస్తింఘఞన్తః। నోకర్తర్యస్తి కర్తృణ్యగణే ఘఞిహా సత్కర్తృ శాస్త్రా నకర్తృస్స్యాత్ స్యాత్కర్త్రోపదేశే తదిదముతతమాదేశవాచోపదేశ్యమ్॥ అత్రబ్రూమః ప్రశాస్తిం వదతి దిశిరసావాఙ్ముఖోనోపదేశం శాస్త్రా సోఽతిప్రసిద్ధోనహిపర ఇహచాఽపేక్షితార్థప్రసఙ్గః। యుక్తోసాధారణోక్త్యా ఘఞిగణే కరణేప్యత్రవైవక్షికత్వం శాబ్దోక్తం కారకాణాం నను కరణతయా కర్తరి స్యాద్వివక్షా" ఇతి; ఆదేశశబ్దేన ఉపదేశ్యముచ్యతే, ప్రకృత్యర్థ ఉపదేశః. ప్రత్యయార్థః కర్తృత్వమ్, (౨) "అకర్తరిచకారకే సంజ్ఞాయామ్" ఇతికర్తృవ్యతిరిక్తకారకే ఘఞోవిహితత్వాత్, ఉపదేశే బ్రహ్మణఃకర్తృత్వోపపత్తేశ్చ; ప్రశాసనేతుబ్రహ్మ న కర్మ, అపితు కర్తృ, కర్తృవ్యతిరిక్తకారకేహి ఘఞ్ప్రత్యయవిధిః; నాత్రకర్తరిక ప్రత్యయ ఉపపద్యతే; (౫) "క్ఙితిచ" ఇతిగుణప్రతిషేధాత్ ఆదేశశబ్దరూపాసిద్ధేః; నాపి పచాద్యచ్ప్రత్యయఉపపద్యతే; దిశిధాతోరిగుపధత్వేన, (౬) "ఇగుపధాత్కః" ఇత్యపవాదసూత్రేణకప్రత్యయ ప్రాప్తేర్గుణాభావాత్; అతో ఘఞ్ప్రత్యయాన్త ఏవాయమాదేశశబ్దః. సచప్రత్యయః కర్తర్యవిహిత ఇతికర్మార్థకత్వస్యైవయుక్తత్వాత్

(౧) ఛాన్దో-౬-౧-౩. (౩) శ్రుతప్రకాశికాయాంశ్రుతిఘట్టే (౪) తత్వసారే.
(౨) పా-సూ-౩-౩-౧౯. (౫) పా-సూ-౧-౧-౫. (౬) పా-సూ-

ఉపదేశ్యమేవాఽదేశశబ్దవాచ్యమితి. - అత్రోచ్యతే - ప్రకృత్యర్థశ్శాసనమ్, ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాత్ ; అన్యథా స్వారస్యభఙ్గాత్ ; "ఆఙ్పూర్వోదిశతి ర్నియోక్తృప్రయోజనవచనః, ఉపపూర్వస్తు నియోజ్యప్రయోజనవచనః" ఇతిహిన్యాసకారః. నియోక్తరి ప్రయోజనం యస్యతస్యాఽర్థస్యవాచక ఇత్యర్థః. ఏవమన్యత్రాపి. కిఞ్చ - ఉపదేశ్యత్వం లౌకికాలౌకిక కర్తృబ్రహ్మ భాగార్థసాధారణమ్, ప్రశాసితృత్వం తు బ్రహ్మణోఽసాధారణమ్;(౧) 'అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తాజనా[illegible]మ్.' (౨) 'ఏతస్యవాఽక్షరస్య ప్రశాసనేగార్గి' ఇత్యాదిశ్రుతిభిః నిరు[illegible]ప్రశాసనస్య బ్రహ్మాఽసాధారణత్వశ్రవణాత్. నిరుపాధికోపదేశ్యత్వం బ్రహ్మణోఽసాధారణమితిచేన్న ;- ఇష్టప్రాప్త్యనిష్టనివృత్తి తత్సాధనేషు సాధారణ్యాత్. యద్యప్యపరిమితసుఖప్రాప్తిదుఃఖనివృత్త్యోస్సాక్షాదుపదేశ్యంస్యాత్ ;తథాపిసంసారనివృత్తిబ్రహ్మతదుపాసనానాముపదేశ్యత్వం సాధారణమ్. ద్రష్టవ్యస్యోపదేశ్యత్వ మర్థసిద్ధమ్, అతః ఉపదేశ్యత్వకథన వైయర్థ్యంచ. నను 'యేనాశ్రుతమ్' ఇత్యాదినైకవాక్యత్వాత్ స్వజ్ఞానేనాఽన్యజ్ఞానహేతుతా విశేషిత ముపదేశ్యత్వ మసాధారణమితిచేత్ ;తథాపితాదృశముపదేశ్యత్వంప్రతిజ్ఞావాక్యేనద్రష్టవ్యత్వోక్త్యాచాఽర్థ సిద్ధమితి అనపేక్షితోపదేశ్యత్వ కథనాదపి అపేక్షితం ప్రశాసితృత్వమేవ వాచ్యమితియుక్తమ్. 'యేనాశ్రుతమ్' ఇత్యుపాదానత్వేసిద్ధేప్రశాసితృత్వేన నిమిత్తత్వంసిద్ధ్యేత్, నిమిత్తాన్తరేసతి హ్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం నోపపద్యతే ; అతః ప్రతిపిపాదయిషితవస్తునోఽపేక్షితాఽసాధారణాకార విశిష్టతయైవ ప్రతిపాదనముచితమ్-ఘఞ్ప్రత్యయస్య కరణే వ్యుత్పన్నత్వాత్, (3) 'వివక్షాతః కారకాణాంప్రవృత్తిః' ఇతిశాబ్దోక్తన్యాయేన కర్తర్యేవ కరణాన్తర నైరపే

---

(౧) ఆర-౩. (౨) బృహదార-౫-౭-౯. (3)

క్ష్యేణ సాధకతమత్వ వివక్షయా తథాప్రయోగఉపపద్యతే, (౧) *అకర్తరీతిసూత్రస్య ప్రయోజనమ్ - కరణత్వవివక్షయావినా కర్తర్య సాధుత్వేన ప్రయోగనివృత్తిః. ఉపదేశపక్షే ప్రకృత్యర్థాఽస్వారస్యమ్, ప్రత్యయస్వారస్యఞ్చ; ప్రశాసనపక్షే ప్రత్యయాఽస్వారస్యమ్, ప్రధాన భూత ప్రకృత్యర్థస్వారస్య మర్థౌచిత్యఞ్చేతి వైషమ్యమ్, అతఃప్రశాసనమేవాఽఽదేశ శబ్దాభిధేయమితి స్వీకర్తుంయుక్తమ్'' ఇతి

యత్తు-అత్రఛాన్దోగ్యప్రకాశికాయాముక్తమ్-(౨)'కరణత్వస్యాఽఽరోపేణ ఘుఞ్ సమర్థనముష్యనుచితమ్,ఆరోపస్యాఽనుచితత్వాత్.నను-కరణత్వస్యనాధ్యారోపః, § తస్యసిద్ధత్వాదితిచేన్న ; తథాసతి సిద్ధాన్తే ప్రత్యయాఽస్వారస్యాభ్యుపగమస్యాఽయుక్తత్వాత్. అత ఏవ అసిశ్ఛినత్తి ఇత్యాదౌ సౌకర్యాతిశయవివక్షయా, (3) 'బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్' ఇతిన్యాయేన కరణేకర్తృత్వా రోపేపి నకర్తరి కరణత్వారోపసంభవః; తథాసతి రాజనిభృత్యత్వారోపస్యేవాఽనర్థావహత్వాత్. అతఏవ,(౪)'సాధకతమంకరణమ్' ఇతిసూత్రేఅధికరణస్థాల్యాస్తను కపాలతయాసాధకతమత్వ వివక్షయా 'స్థాల్యాపచతి' ఇతిప్రయోగ ముపపాద్య, 'నచైవం కర్తురపి కరణత్వవివక్షాప్రసఙ్గః; భిన్నజాతీయత్వాత్-సకలసాధనవినియోగకారిఖల్వసౌ ; నహిశతధనోనిష్కధనేన స్పర్ధితుం ప్రభవతి'ఇతి కర్తుఃకరణత్వా భావస్యైవోపపాదితత్వాత్. నిక్షేపరక్షాయామ్, 'భగవతోరక్షా కరణత్వానుసన్ధానం ప్రపత్తిః'' ఇతిపక్షేకరణస్యకర్తృత్వాసంభవేన జీవస్యైవరక్షకత్వమాపతేదితి కర్తృత్వకరణత్వవిరోధస్య, భగవతికరణత్వానుసన్ధానే, (3) 'బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్' ఇతిన్యాయవిరోధస్యచ ప్రతిపాదితత్వాత్. (౫) 'శక్తివిపర్యయాత్'

(౧) పా-సూ3-3-౧౯.
(౨) ఛాన్దో-౬-౧-3-రఙ్గరామానుజీయమ్.
(3) శా-మీ ౪-౧-౫.
(౪) పా-సూ-౧-౪-౪౨,
(౫) శా-మీ-౨-3-3౭.
§ (పా) తస్యాపిసత్త్వాత్.

ఇతిసూత్రే 'అన్తఃకరణస్య కర్తృత్వే తతోఽన్యత్కరణంస్యాదితి అన్తఃకరణాదతిరిక్తం కరణాన్తర మభ్యుపగన్తవ్యంస్యాత్' ఇతి పరైరప్యుక్తత్వాచ్చ.

కిఞ్చ-ప్రశాసనకర్తుః కరణత్వసంభవే పరమాత్మనః ప్రశాసనకర్తృత్వస్యాపిసంభవాత్, తదసంభవోక్తిర్వ్యాహన్యేత. కిఞ్చ - కరణత్వవివక్షితే, (౧) 'కరణాధికరణయోశ్చ' ఇతిపరేణ ల్యుటా బాధితత్వేన ఘఞోనప్రసఙ్గః. నచ, (౨) 'హలశ్చ' ఇత్యనేన ఘఞః ప్రసఙ్గః; తత్రాఽపి, (3) 'సంజ్ఞాయామ్' ఇత్యనువృత్తేః. నచ - త్వన్మతేఽపి కర్తరిఘఞ్ నస్యాత్, (౪) 'అకర్తరిచకారకేసంజ్ఞాయామ్' ఇతి సంజ్ఞాయామేవ ఘఞోవిధానాదితివాచ్యమ్; (౪) 'అకర్తరిచ' ఇత్యత్ర చకారస్య భిన్నక్రమత్వమాశ్రిత్యాఽసంజ్ఞాయామప్యస్తీతి పదమఞ్జర్యాదౌ సమర్థితత్వాత్ ; (౫) 'సంజ్ఞాగ్రహణానర్థక్యంచ సర్వత్రఘఞోదర్శనాత్, ఇతివార్త్తికకృతోక్తత్వాచ్చ.

కిఞ్చ - ఘఞఃకరణార్థత్వే 'ఉపక్రమే ఆదేశశబ్దేన ప్రశాసితాభిధీయతే' ఇతియదుక్తం తద్వ్యాహన్యేత ; ప్రశాసనకరణత్వస్యైవాభిహితత్వేన తత్కర్తు రనభిహితత్వాత్. యచ్చోక్తమ్- 'ప్రశాసితృత్వమసాధారణమ్'' ఇతి ; తన్న ;- ఆదేశశబ్దేన కరణత్వమాత్రాఽభిధానే ప్రశాసితృత్వానభిధానాత్ ; తదభిధానేఽపి నిరుపాధికప్రశాసితృత్వస్యైవ ముఖ్యోపదేశ్యత్వస్యాపి బ్రహ్మాఽసాధారణత్వాత్. అతఏవ (౬) * జిజ్ఞాసాసూత్రే, (౭) * బ్రహ్మణ ఇతికర్మణి షష్ఠీపరిగ్రహాత్ బ్రహ్మణఏవాఽఽభిధానిక జిజ్ఞాసాకర్మత్వమ్, తదుపాసనాదీనాంత్వాక్షేప్యమిత్యుక్తమ్.

---

(౧) పా-సూ-3-3-౧౧౭. (౪) పా-సూ-3-3-౧౯. (౭) శ్రీభాష్యే-జిజ్ఞా.
(౨) పా-సూ-3-3-౧౨౧. (౫)
(3) పా-సూ-3-3-౧౧౮. (౬) శా-మీ-౧-౧-౧.

కిఞ్చ - ఆదేశశబ్దమాత్రస్యాఽతిప్రసఙ్గమాశఙ్క్య 'తమ్' ఇతి విశేషణోపాదానాత్ అవశ్యంతమిత్యస్యాఽఽదేశ విశేషకత్వమభ్యుపేయమ్; యదిహ్యాదేశశబ్దస్యైవ నిరుపాధిక ప్రశాసితృత్వమర్థః తదాతస్య పరమాత్మాఽసాధారణత్వాత్ తచ్ఛబ్దో విశేషకో నస్యాత్.

యదపిచోక్తమ్- 'ప్రష్టవ్యత్వకథనేనోపదేశ్యత్వం సిద్ధమితి తత్కథనస్యాఽనపేక్షితత్వాత్ ప్రశాసితృత్వమేవాఽర్థః' ఇతి; తన్న;- యద్యపి పూర్వం నాప్రాక్షమ్, అధునాస్వయమేవ జ్ఞాస్యామీతిబుద్ధిం వ్యుదసితు ముపదేష్టవ్యత్వ కథనస్యైవాఽపేక్షితత్వాత్. అతఏవ(౧) 'తంత్వౌపనిషదంపృచ్ఛామి' ఇత్యాదా ప్రష్టవ్యస్య ఉపదేశ్యత్వలక్షణౌపనిషదత్వకథనమ్.

యచ్చోక్తమ్- 'సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధ్యర్థం నిమిత్తత్వమపేక్షితమ్' ఇతి;- తన్న, ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాబలాత్ ఉపాదానత్వస్యైవ తదన్యథానుపపత్త్యా నిమిత్తత్వస్యాఽపిలాభసంభవేన తస్య పృథగవక్తవ్యత్వాత్ తదనుపపత్తే ర్భవతైవోక్తత్వాత్.

§ వస్తుతస్తు - నిమిత్తాన్తరసత్త్వే ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమనుపపన్నమిత్యుక్తిరపి నసఙ్గచ్ఛతే; నిత్యవిభూత్యా అజ్ఞానేఽపి ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా యథోపపద్యతే, కార్యవర్గస్య జ్ఞాతత్వాత్; సర్వశబ్దస్య ఇదఙ్కారగోచర బహుభవన సఙ్కల్పపూర్వక సృష్టివిషయత్వాత్ ; తథా తాదృశ నిమిత్తాన్తరసద్భావేప్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా కుతో నసఙ్గచ్ఛతఇతి.

అత్రోచ్యతే- (౨) 'ఏషఆదేశః, ఏషఉపదేశః' ఇత్యేవం పృథగుపదిష్టయోః (౩) 'నవాయుక్రియేపృథగుపదేశాత్' ఇతిన్యాయేన ఆదే

(౧)

(౨) తై-శీక్షా-౧౧.

(౩) శా-మీ-౨-౪-౫.

§ ఇదంముద్రితోపనిషత్కోశే నాస్తి.

శోపదేశయోశ్చేదావశ్యంభావాత్. *తతశ్చ ప్రకృతిస్వారస్యేన నియమనాపరపర్యాయాఽఽజ్ఞాపనరూపార్థే ప్రతీతే, ఘఞ్ ప్రత్యయస్య కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమాత్రవాచినో యోగ్యతావశాత్ త్వన్మతే కర్త్రర్థకత్వవత్ అస్మన్మతేఽపి కారకవాచినో ఘఞ్ ప్రత్యయస్య సకలకారకప్రయోక్తృకర్తృలక్షణా సమాశ్రీయతే; ప్రష్టవ్యవస్తునస్తాదృగ్రూపత్వాత్, అసఞ్జాతవిరోధిముఖ్యప్రకృత్యర్థానుగ్రహేణ జఘన్యప్రత్యయలక్షణాయా ఆశ్రయణీయత్వాత్ ;§ తథా పూర్వమీమాంసాయాం బహుష్వధికరణేషు సిద్ధాన్తితత్వాత్.

వస్తుతస్తు- (౧) 'ఉపదేశేజనునాసిక ఇత్' ఇతిసూత్రే, (౨) 'కరణాధికరణయోశ్చ' ఇతి ల్యుటా బాధితస్య ఘఞః, (౩) 'అకర్తరి చ కారకే' ఇత్యనేనాఽప్రసఙ్గమాశఙ్క్య, (౪) "కృత్యల్యుటో బహులమ్," ఇతి ఘఞో భాష్యకృతా సమర్థితత్వాత్, తన్న్యాయేన కర్తర్యపి తేనైవ సూత్రేణ ఘఞ్ సిద్ధౌ లక్షణాయా అప్రసఙ్గాత్, ప్రశాసితృత్వార్థకత్వమేవాఽఽదేశ శబ్దస్య యుక్తమ్; ఆదేశనమాదేశ ఇతి ఘఞన్తాద్భావవాచిన ఆదేశశబ్దాత్, (౫) * అర్శ ఆద్యజన్తాదపి ప్రశాసితృత్వార్థకత్వమేవాఽఽదేశశబ్దస్య యుక్తమ్, †ఇత్యేతత్సర్వ మస్మాభిర్భావప్రకాశికాయాం ప్రపఞ్చితమ్, తత్రానుసన్ధేయమ్" ఇతి.

అత్రోచ్యతే-బ్రహ్మణి వాస్తవకరణత్వసత్త్వే ప్రత్యయాఽస్వారస్యాఽభ్యుపగమ విరోధ ఇతి, తదయుక్తమ్;- నహీదమవిద్యమాన కరణత్వస్యాఽఽరోపేణ సిద్ధాన్తే ప్రత్యయాఽస్వారస్యమభ్యుపగమ్యతే; కిన్తు, విద్యమానకరణత్వస్యాఽన్యథానుపపత్త్యా స్వభిన్న కరణనిరపేక్ష ప్రశాసనకర్తృత్వమాక్షిప్యతే; ఆక్షేపలభ్యార్థస్యాపి మీమాంసకరీత్యా సిద్ధాన్తే శాబ్దబోధే భానం స్వీక్రియతే; తేనచాఽపేక్షిత ప్రశా

---

(౧) పా-సూ-౧-౩-౨. (౩) పా-సూ--౧౩-౩౯. (౫) పా-సూ౫-౧-౨౭.
(౨) పా-సూ-౩-౩-౧౧౭. (౪) పా-సూ-౩-౩-౧౧౩.

* ముద్రితకోశేఽధికపాఠోయద్యపిదృశ్యతే. తథాప్యత్రానుపయోగాన్నోపాత్తః.

§ అత్రముద్రితకోశేతత్తత్స్థలవిశేషోపపాదకసఙ్ఖ్యాస్సన్తి.

† (సా) ఇతివయముత్ప్రేక్షామః.

సితృత్వబోధసిద్ధావపి అభిధానవృత్త్యాతద్బోధాభావేనప్రత్యయేనప్రకా
సితృత్వబోధన మస్వరసమిత్యభిప్రాయేణ ప్రత్యయాఽస్వారస్యమ
భ్యుపగతమ్. అతఏవ,(౧) "కర్త్ర్యేవకరణాన్తరనైరపేక్ష్యేణ సాధకత
మత్వ వివక్షయా తథా ప్రయోగఉపపద్యతే" ఇత్యుక్తం శ్రుతప్రకా
శికాయామ్. వివక్షాశబ్దస్య తాత్పర్యార్థకత్వేనాఽఽరోపార్థకత్వా
భావాత్.

యదపి-కరణత్వారోపస్య రాజనిభృత్యత్వారోపవత్ అనర్థాప
హత్వముక్తమ్, తదప్యసఙ్గతమ్ ; కరణాన్తర నిరపేక్షకార్యోత్పాదన
సామర్థ్యరూపాతిశయితశక్తిప్రయోజకస్య కరణత్వస్య ఉత్కర్షరూప
త్వేన రాజని భృత్యత్వారోపతుల్యత్వాభావాత్. కరణత్వస్య స్వభిన్న
కర్తృవ్యాపారాధీనవ్యాపారత్వరూపతాయాఃప్రాగేవనిరాకృతత్వాత్,
యదపి,(౨)"సాధకతమంకరణమ్" ఇతిసూత్రేకర్తుఃకరణత్వవివక్షాయా
అసంభవ ప్రతిపాదనమ్ ; తదపి కర్తరి స్వభిన్నకరణత్వారోపస్వభా
వాభిప్రాయకమ్ ; కర్త్రభేదవిశిష్టకరణత్వస్యైవ నికర్షరూపత్వాత్
తత్సమానాధికరణస్య తస్య ఉక్తరీత్యా ఉత్కర్షరూపత్వాత్. ఏతేన,
నిక్షేపరక్షావచనమపి దత్తోత్తరమ్.

యచ్చ - అన్తఃకరణస్య కర్తృత్వే తతోన్యత్కరణంస్యాదితి
పరోక్తసంవాదప్రదర్శనమ్, తదపిమన్దమ్;- నహ్యన్తఃకరణస్య పరై
ర్వాఽస్మాభిర్వా, (౩) "పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే" (౪)"పశ్య
త్యచక్షుః" ఇత్యాదిప్రమాణసిద్ధా తాదృశీ శక్తిస్స్వీక్రియతే. నచై
వమ్-శ్రీతత్త్వత్రయవ్యాఖ్యానోపాత్త తత్త్వశేఖరశ్రీసూక్తివిరోధః, ఇత్థం
హితత్రత్య శ్రీసూక్తిః- (౫) "అన్తఃకరణముమాత్త్వావాకమూట్టాతు,

---

(౧) శ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రుతిఘట్టే. (౩) శ్వేతాశ్వ-౬.
(౨) పా-సూ-౧-౪-౪-౨. (౪) (౫) తత్త్వశేఖరే-౩.

కర్త్రావినుడైయ స్తరణాదికార్యత్తుక్కు క్కరణమాక క్కల్పితమాక్కై యూలే ; ఇతుతానే స్తరిక్కి-ఱతెన్నవొణ్ణాతు, స్తరణత్తుక్కు క్కరణ మిల్లా మై యా లే ; కరణముమ్తానే యెన్నవొణ్ణాతు, విరుద్ధమాకైయాలే'' ఇతి; ఏవంచ కర్తృత్వకరణత్వయో ర్విరోధస్యైవ కణ్ఠోక్తత్వాదితివాచ్యమ్;-అన్తఃకరణస్యాఽశక్తత్వేన తత్రకర్తృత్వకరణత్వయోస్సహానవస్థానలక్షణ విరోధస్యైవ ప్రతిపాదితత్వాత్.(౧)''పరాస్య శక్తిః'' ఇతిప్రమాణసిద్ధశక్తిమతి భగవతి కర్తృత్వకరణత్వయోస్సహావస్థానే తత్సూక్తి విరోధాభావాత్. అతఏవాఽన్తఃకరణస్య జీవత్వనిరాసకశ్రీతత్త్వత్రయవ్యాఖ్యానశ్రీసూక్తేరపి నవిరోధః; అన్యథాఽన్తఃకరణస్యాఽపి బ్రహ్మవదేవ కరణ నిరపేక్షకార్యకరణ సంభవేన కరణాన్తరాపత్తే రసంభవాత్.

యచ్చ-ప్రశాసనకర్తుః కరణత్వసంభవే తత్కర్తృత్వస్యాఽపి ప్రసఙ్గాత్, తదసంభవోక్తి ర్విరుధ్యేత ఇతి;- తదపిచిన్త్యమ్ - నహిప్రశాసనకర్తృత్వస్యాఽసంభవాత్ కర్తృణిఘఞ్ఃపరిత్యాగః; సిద్ధాన్తేస్థూల చిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మప్రతి సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వాఙ్గీకారేణ తత్ప్రత్యేవ బ్రహ్మణో నిమిత్తకారణత్వావశ్యంభావేన, (౨) ''బహుస్యాంప్రజాయేయ'' ఇత్యాకారకబహుభవనసఙ్కల్పాత్మకప్రశాసనవత్త్వేనైవ నిమిత్తకారణత్వస్య వక్తవ్యతయాతాదృశసఙ్కల్పవిషయత్వరూప ప్రశాసనకర్తృత్వస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మణిసత్త్వేన ప్రశాసనకర్తృత్వాసంభవస్య ఉక్త్యసంభవగ్రస్తత్వాత్. (3) ''యేనాశ్రుతంశ్రుతమ్'' ఇత్యాద్యుత్తరవాక్యస్య ఉపాదానత్వాభిప్రాయకతయా, ఉపాదానత్వస్యకార్యాభిన్నత్వేసతి కారణత్వరూపతయా * యేనేత్యాద్యుత్తరవాక్యే కారణత్వమవశ్యం ప్రతిపాదనీయమ్ ; తచ్చ,

(౧) శ్వేతాశ్వ-౬.
(౨) ఛాన్దో-౬-౨-3.
(3) ఛాన్దో-౬-౧-3.

(౧) "ఉతతమాదేశమప్రాక్ష్యః" ఇతి పూర్వప్రకృతాదేశ పరామర్శినా యచ్ఛబ్దేనైవ ప్రతిపాదనీయమ్; ఆదేశశబ్దస్య ప్రశాసనకర్తృత్వార్థకత్వే, ఉత్తరవాక్యస్థయచ్ఛబ్దేన ప్రకృతంప్రశాసనకర్త్రైవ పరామృశ్యేత; ప్రశాసనకర్తృత్వంచ-నకారణత్వమ్; కిన్తుకార్యత్వమేవ; ప్రశాసనస్య సవిషయకసఙ్కల్పరూపతయా సవిషయకక్రియాకర్తృత్వస్యవిషయతా రూపత్వాత్, సఙ్కల్పస్య స్వవిషయం ప్రతి కారణతయా సఙ్కల్పవిషయతాయాస్తత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసఙ్కల్ప విశిష్ట బ్రహ్మకార్యతావచ్ఛేదకతయా కార్యత్వఏవ పర్యవసానాత్; తాదృశ సఙ్కల్పవత్త్వేన బ్రహ్మణోనిమిత్తతయా సఙ్కల్పాత్మక ప్రశాసనస్యకారణతావచ్ఛేదక ధర్మరూపత్వేన కారణత్వే పర్యవసానాచ్చ. అతఏవ ప్రశాసితృత్వస్యాఽపేక్షితత్వోక్తిః.కథంతర్హి "కర్తృశాస్తృనకర్త్రితి" ప్రశాసనకర్తృత్వాభావోక్తిరితిచేత్;- పూర్వపక్షిణా స్థూలచిదచిద్విశిష్టస్య కార్యత్వానభ్యుపగమాత్, సిద్ధాన్తేపి ప్రశాసనకర్తృత్వే ప్రత్యయస్వారస్య పరిత్యాగ ఉపపాదనీయః- ఉపాదానత్వం ప్రత్యనుపయోగాదేవేతి నకోపిదోషః.

యదపి, (౨) "కరణాధికరణయోశ్చ" ఇతిపరేణల్యుటాబాధితత్వేన కరణేఘఞేవనసంభవతీతి;తదపిన;-(౩) 'ఉపదేశేజనునాసికఇత్" ఇతిసూత్రే ఉపదేశశబ్దే "కరణాధికరణయోశ్చ" ఇతిల్యుటాబాధితస్య ఘఞోఽప్రసఙ్గమాశఙ్క్య,(౪) "కృత్యల్యుటోబహులమ్" ఇతిఘఞఃభాష్యకారేణసమర్థితత్వస్య తేనైవోక్తతయా,ఆదేశశబ్దేపి కరణే ఘఞస్సంభవాత్. నచకరణే ఘఞాశ్రయణేన కర్తృత్వస్యాఽర్థత్వమపేక్ష్య,(౫) "ఆక్షేపతఃప్రాప్తాదభిధానికస్యైవగ్రాహ్యత్వాత్" ఇతిన్యాయేన తేనైవ బహులగ్రహణేన కర్తర్యేవ ఘఞాశ్రయతామితి వాచ్యమ్;-కరణే

(౧) ఛాన్దో-౬-౧-౩. (౩) పా-సూ-౬-౧-౩.
(౨) పా-సూ-౩-౩-౧౧౭. (౪) పా-సూ-౩-౩-౧౧౩. (౫) శ్రీభాష్య-జిజ్ఞా-

ఘుజా[శ్రయణేపి బ్రహ్మణి కరణత్వాభిధానేన స్వభిన్నకరణనిరపేక్ష కర్తృత్వమర్థాత్సిద్ధ్యేత్ ; కరణాన్తరస్య కర్త్రన్తరస్యవా సద్భావేపి ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞా నోపపద్యతే;- కరణాన్తరస్య కర్త్రన్తరస్యచ బ్రహ్మవదేవ జగత్కారణతయా తయోర్బ్రహ్మ కార్యత్వాభావేన బ్రహ్మవిజ్ఞానేన తయోర్విజ్ఞానాఽసిద్ధ్యాసర్వవిజ్ఞానాఽసిద్ధేః. నచ "యేనాశ్రుతమ్" ఇత్యాదివాక్యే, (౧)"ఆత్మనిఖల్వరేదృష్టేశ్రుతే మతే విజ్ఞాతే ఇదంసర్వం విదితంభవతి" ఇతి ముణ్డకబృహదారణ్యక శ్రుత్యనుసారేణ ఇదంసర్వమిత్యధ్యాహారేపి అధ్యాహృతసర్వశబ్దస్య సర్వశరీరకబ్రహ్మపరతయా, యేనేతితృతీయాయాఅభేదార్థకతయాసర్వశరీరకబ్రహ్మణియత్పదార్థబ్రహ్మాభేదబోధేన కర్త్రన్తర కరణాన్తర సద్భావేపితద్ఘటిత సర్వశరీరక బ్రహ్మణియత్ పదార్థ బ్రహ్మాఽభేదస్యాఽబాధా న్నైకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాయా అనుపపత్తిరితివాచ్యమ్; "కార్యాభిన్నత్వేసతి కారణత్వస్య- స్వాభిన్నత్వస్వనిరూపితకారణత్వోభయ సంబన్ధేన కిఞ్చిద్విశిష్టత్వపర్యవసితస్యైవ ఉపాదానత్వరూపతయాత్ర సర్వపదవాచ్యసర్వశరీరకబ్రహ్మణియచ్ఛబ్దవాచ్య బ్రహ్మాఽభేదమాత్రబోధనేన ఉపాదానత్వైకదేశభూతకార్యాభిన్నత్వలాభేపి సర్వశరీరక బ్రహ్మ నిరూపిత కారణత్వస్యాఽపి బోధనమావశ్యకమ్; అన్యథాఽభేదమాత్రస్యాఽతిప్రసక్తత్వేన ఉపాదానత్వస్యాఽలాభాత్ ; అతః యచ్ఛబ్ద పరామృష్ట ప్రకృతాదేశఘటక ప్రశాసనస్య కర్త్రాకాఙ్క్షాయాం సర్వపదార్థస్యైవ కర్తృతయాఽన్వయస్స్వీక్రియతే; యథా "పాచకేనతణ్డుల ఆనీయతే" ఇత్యాదౌతణ్డులస్య ముఖ్యవిశేష్యతయా పచధాత్వర్థపాకే కర్తృతాసంబన్ధేన ప్రకారతయాచాఽన్వయః;అన్యథాతద్వాక్యేన పాక కర్త్రాకాఙ్క్షాయా అనివృత్తేః. యథా "చైత్రోమాతర మభివాదయతి"

(౧) ముణ్డ- బృహదా-౬-౫-౬.

ఇత్యాదివాక్యే చైత్రస్య విశేష్యతయా మాతృత్వనిరూపకతయాచాఽన్వయః; అన్యథా - కస్యమాతరమితి జిజ్ఞాసాయా అనివృత్తేః; తతశ్చ యచ్ఛబ్దార్థాదేశఘటకాభ్యాపూర్వక దిశిధాత్వర్థ ప్రవృత్తి నివృత్త్యనుకూలసఙ్కల్పఘటక ప్రవృత్తినివృత్త్యో రాధేయతాసంబన్ధేన సర్వ పదార్థస్య స్థూలావస్థసర్వచిదచిచ్ఛరీరక బ్రహ్మణోఽన్వయః; నిరూపకతాసంబన్ధేన ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలాన్వయ్యాధేయత్వస్య కర్తృతా రూపత్వాత్; తాదృశబ్రహ్మనిష్ఠేచ ప్రవృత్తినివృత్తీ తన్నిష్ఠస్థూలావస్థాతదభావరూపే; తాదృశబ్రహ్మనిష్ఠస్థూలవైశిష్ట్యరూపావస్థానుగుణసఙ్కల్పవత్త్వేన తాదృశావస్థాకారణత్వలాభేసతి, సిద్ధాన్తేఽవస్థాకారణస్యైవ తద్విశిష్టకారణతయా తాదృశావస్థావిశిష్ట బ్రహ్మకారణతాయాలాభేనఉపాదానత్వలాభః. ఇత్థంచ-కర్త్రన్తర కరణాన్తరసద్భావే తయోస్తదీయావస్థయోర్వా బ్రహ్మకార్యత్వాభావేన తద్ఘటిత సర్వశరీరక బ్రహ్మణః బ్రహ్మకార్యత్వాసంభవేన "యేనాశ్రుతమ్" ఇత్యాది వాక్యార్థస్యబాధాపత్తేః, నచ-ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలాన్వయ్యాధేయత్వమాత్రం నకర్తృత్వమ్, కిన్తు, తద్ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలాన్వయ్యాధేయత్వేసతి తద్ధాత్వర్థ క్రియావచ్ఛిన్నత్వమ్; అన్యథా యదా చైత్రో గ్రామం గచ్ఛతి, తదా చైత్రస్స్వంగచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. గ్రామనిష్ఠసంయోగానుకూలక్రియాయా ఇవ స్వనిష్ఠసంయోగానుకూల క్రియాయా అపి చైత్రాదావబాధితత్వాత్; అతోభేదస్యాఽపి కర్తృప్రత్యయార్థత్వ మిత్యభ్యుపగన్తవ్యమ్ ; భేదేచ ప్రకృత్యర్థస్యాఽఽధేయతాసంబన్ధేనాఽన్వయః, భేదస్యచక్రియాయాం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంబన్ధేనాఽన్వయః. ఇత్థంచ స్థూలత్వవిశిష్టబ్రహ్మణి ప్రశాసనరూపక్రియావచ్ఛేదాభావేన, నతస్యప్రశాసనకర్తృత్వ సంభవ ఇతి వాచ్యమ్;- చైత్రస్స్వం ప్రహరతి భినత్తీత్యాది ప్రయోగేణ కర్తృప్రత్యయార్థ భేద ప్రకారతా

నిరూపిత విశేష్యతాసంబన్ధేన శాబ్దబుద్ధిం ప్రతి ధాతుజన్య కర్మకర్తృభి
య నిష్ఠత్వోపలక్షిత ఫలోపస్థితేర్విశేష్యతాసంబన్ధేన హేతుత్వోపగ
మాత్; యత్ర గ్రామంగచ్ఛతి త్యజతీత్యాదౌ సంయోగవిభాగరూప
ఫలయో రుభయనిష్ఠత్వమ్, తత్రైవ ద్వితీయార్థ భేదస్య క్రియాయామ
న్వయః, ప్రహరతి భినత్తీత్యాదౌ దుఃఖాఽవయవవిభాగరూపఫలయోః
కర్మమాత్రనిష్ఠత్వేన నోభయనిష్ఠత్వమ్, నతత్రభేదస్య శాబ్దబోధే భా
నమ్. యదా చైత్రో మైత్రం ప్రహరతి, తదా స్వనిష్ఠదుఃఖజనక వ్యాపా
రానుకూల కృతేశ్చైత్రతాదావభావాదేవ చైత్రస్స్వంప్రహరతీత్యాది
ప్రయోగవారణసంభవేన తత్రభేదస్యశాబ్దబోధే భానానఙ్గీకారాత్.
తస్మాత్ స్థూలవిశిష్టబ్రహ్మణ స్తత్కర్తృకప్రశాసనకర్మత్వంసంభవత్యేవ.
నచ-కర్మత్వ కర్తృత్వయో ర్విరోధాభావే, (౧) * సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధి
కరణగుణసూత్రేణ(౨) "కర్మకర్తృవ్యపదేశాత్" ఇత్యనేన (౩) "ఏత
మితః ప్రేత్యాభిసంభవితాస్మి" ఇతి బ్రహ్మణః ప్రాప్తికర్మత్వవ్యపదేశాత్ త
త్కర్తృత్వేన వ్యపదిష్ట జీవభేదసాధనం కథంసఙ్గచ్ఛత ఇతి వాచ్యమ్;
ప్రాప్తేస్సంయోగ జనకవ్యాపారరూపత్వేన తత్కర్మత్వస్య భేదగర్భిత
రూపత్వసఙ్గతేః. అత ఏవ "లూయతే కేదారస్స్వయమేవ, అతిసురభిరభాజి
పుష్పశ్రియా" ఇత్యాదౌ కర్మకర్తరి లకారం శాబ్దికా అఙ్గీకుర్వన్తి. న
చ-ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాబలాదేవ కర్తృకరణాన్తర నిషేధ
సిద్ధ్యేదితి వాచ్యమ్; లోకదృష్ట కర్తృకరణాన్తరసద్భావశఙ్కయా
సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాయాం సఙ్కోచశఙ్కయా అన్యపరతాశఙ్కయా
వా జననేన అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కన్దిత శాబ్దబోధానుదయాత్; ఆ
దేశశబ్దేన కర్తృకరణాన్తరనిషేధేఽపి లోకదృష్టవ్యాప్తి బలాధీనాను
మానస్యాఽఽగమబాధేన కర్తృకరణాన్తరసద్భావశఙ్కయా అనుద

(౧) శా-మీ-౧-౨-౧. (౨) శా-మీ-౧-౨-౪. (౩) ఛా-ఉ.

యాత్. నచ-శ్రుతప్రకాశికాయాం శ్రుత్యన్తరానుసారేణ ‘‘శ్రుతేన మతేనవిజ్ఞాతేన’’ఇత్యధ్యాహారస్యోక్తత్వాత్, (౧) ‘‘నతుబ్రహ్మణ స్తత్తయాసర్వంశ్రుతంభవతీతి దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యాత్, ‘యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేన’ ఇత్యాది దృష్టాన్తసామర్థ్యాచ్చ’’ ఇత్యుక్తత్వాచ్చ.*యేనేత్యాది తృతీయాయా హేతుత్వార్థకత్వమేవ యుక్తమ్,అభేదార్థకత్వే* శ్రుతేనేత్యధ్యాహారవైయర్థ్యమ్; కేవలబ్రహ్మాభేదస్య శ్రుతపదార్థే శాబ్దబోధవిషయతావత్యబాధాత్; * నతుబ్రహ్మణస్తత్తయాసర్వంశ్రుతంభవతీతి దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యోపపాదన విరోధశ్చ; హేతుత్వార్థకత్వేతు, శాబ్దధీవిషయతాయాం బ్రహ్మస్వరూపసత్తాప్రయోజ్యత్వాభావేన శాబ్దధీ విషయబ్రహ్మప్రయోజ్యతాసిద్ధయే*శ్రుతేనేత్యధ్యాహారసార్థక్యమ్,ఉప పాదనావిరోధశ్చేతివాచ్యమ్; శ్రుతపదార్థే శాబ్దధీవిషయతావతి*యేనేతితృతీయార్థాభేదస్యాఽన్వయే శాబ్దధీవిషయతాయాం బ్రహ్మస్వరూపాభేదప్రయోజ్యతాయాఅసంభవేన బ్రహ్మాభేదప్రయోజ్యత్వాభావేచ శ్రుతబ్రహ్మాభేద ప్రయోజ్యతాభానాయ*శ్రుతేనేత్యధ్యాహార సార్థక్యాత్, ఉపపాదనావిరోధాచ్చ.నచ-‘‘స్వజ్ఞానేనాఽన్య జ్ఞానహేతుతావిశేషితముపదేశ్యత్వమసాధారణమ్’’ ఇత్యుక్త్యా బ్రహ్మజ్ఞానేనాఽన్యజ్ఞానమేవ శ్రుతప్రకాశికాభిమతమ్, నతు బ్రహ్మజ్ఞానేన బ్రహ్మజ్ఞానమితివాచ్యమ్; తత్రాఽన్యశబ్దస్యస్థూలవైశిష్ట్యాత్మకాఽన్యధర్మ విశిష్టబ్రహ్మపరత్వాత్. నచ-సర్వపదార్థ స్థూలవిశిష్టబ్రహ్మణః యత్పదార్థాదేశఘటక ప్రశాసనకర్మతాసంబన్ధేనాఽన్వయే, క్రియానిపాతాతిరిక్తనామార్థయోః సాక్షాద్భేదసంబన్ధేనాఽన్వయోనాస్తీతినియమభఙ్గః; అన్యథా-కర్తృత్వ కర్మత్వాదిసంబన్ధేన చైత్రతణ్డులాది ప్రకారక పాకాదివిశేష్యక బోధతాత్పర్యేణ.‘చైత్రఃపచ్యతే’’ ‘‘తణ్డులః పచతి’’ఇత్యాదిప్రయోగాపత్తేరితి

(౧) శ్రుతప్రకా-శ్రుతిఘట్టే.

వాచ్యమ్;— ప్రాతిపదికార్థస్యముఖ్యవిశేష్యతయా ఽభానస్థలఏవ తా
దృశనియమాత్, తథాభానస్థలే క్రియాప్రాతిపదికార్థయోరపిభేదాన్వయ
బోధస్య "పాచకేనతణ్డుల ఆనీయతే" ఇత్యాదౌప్రదర్శితత్వాత్.
నచ- నిత్యవిభూతేస్సద్భావేపియథైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపద్య
తే;(౧) "ఆత్మనిఖల్వరే" ఇత్యాదిశ్రుత్యన్తరానుసారేణ "ఇదంసర్వమ్"
ఇత్యధ్యాహారేణ * ఇదంశబ్దస్యప్రత్యక్షవిషయార్థకతయాసర్వశబ్దేనప్ర
త్యక్షవిషయాణామేవగ్రహణాత్; తథాకర్తృకరణాన్తరసద్భావేపిప్రతి
జ్ఞాయానానుపపత్తిరితివాచ్యమ్;— ప్రత్యక్షవిషయ సర్వాన్తర్గతేష్వేవ
కయోశ్చిత్కర్తృత్వకరణత్వశఙ్కయాప్రతిజ్ఞాయామన్యపరతాశఙ్కో
దయేన తన్నివృత్త్యర్థమాదేశశబ్దేన కర్తృత్వకరణత్వోక్త్యాప్రత్యక్ష
విషయావిషయకర్తృకరణాన్తరసామాన్యనిషేధస్యాఽవశ్యకత్వాత్.
అత ఏవ సూత్రకారేణ, ప్రధానకారణవాదే చేతనస్య ప్రధానకార్య
త్వాభావేన ప్రతిజ్ఞావిరోధః (౨) "ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్" ఇతి సూత్ర
ఉక్తః. ఏవమాకాశాదేరుత్పత్త్యభావే ప్రతిజ్ఞాహానిః (3) "ప్రతిజ్ఞా
ఽహానిరవ్యతిరేకాత్" ఇతిసూత్రే ప్రపఞ్చితః. ఏతేన - వస్తుతస్త్వి
త్యాదినా ఉక్తకల్పద్వయమపి ప్రత్యుక్తమ్. కరణే ఘఞాశ్రయణావ
శ్యకతాయా స్సుదూరముపపాదితత్వాత్.(౪) * అర్శ ఆద్యచ్ప్రత్యయా
శ్రయణస్య గురుత్వాచ్చ.

యదపి-ఆదేశశబ్దేన ప్రశాసనకరణత్వాభిధానేపి ప్రశాసితృత్వా
నభిధానాత్, తదభిధానేపి నిరుపాధికప్రశాసితృత్వస్యైవ ముఖ్యోప
దేశ్యత్వస్యాప్యసాధారణత్వాత్; అతఏవ జిజ్ఞాసాసూత్రే * బ్రహ్మణ
ఇతికర్మణి షష్ఠీపరిగ్రహాత్ బ్రహ్మణ ఏవాఽభిధానిక జిజ్ఞాసాకర్మత్వమ్,

(౧) బృహదా- (3) శా-మీ-౨-3-౫.

(౨) శా-మీ-౧-౧-౯. (౪) పా-సూ-.

ఇతరేషాం త్వాక్షేప్య మిత్యుక్తమితి. తదపి నసాధీయః- బ్రహ్మోపాసన తత్ఫల వ్యావృత్తస్య ముఖ్యోపదేశ్యత్వస్య మనుపపాదత్వాత్. నను- బ్రహ్మోపాసనజ్ఞానస్య దుఃఖనివృత్తౌ తత్ఫలత్వజ్ఞానస్యచ బ్రహ్మజ్ఞానాధీనత్వాత్, స్వజ్ఞానాధీనస్యోపాసన తత్ఫలజ్ఞానకత్వమేవ ముఖ్యోపదేశ్యత్వమితిచేన్న;- ఫలస్యైవస్వతఇచ్ఛావిషయత్వేనతదర్థత్వాత్ బ్రహ్మ తదుపాసనజ్ఞానయోః; స్వప్రయోజనక బ్రహ్మ తదుపాసన జ్ఞానకత్వమేవ ముఖ్యోపదేశ్యత్వమితి వైపరీత్యస్యాపి సువచత్వాత్. జిజ్ఞాసాసూత్రే* బ్రహ్మణ ఇతి కర్మణిషష్ఠీపరిగ్రహేణ బ్రహ్మణ ఆభిధానికం జిజ్ఞాసాకర్మత్వమ్, ఇతరేషాంత్వాక్షేప్య మిత్యుక్తిమాత్రేణ బ్రహ్మణోముఖ్యోపదేశ్యత్వాసిద్ధేః. ఉపాసనఫలయోర్జిజ్ఞాస్యత్వాభావే ఫలతత్సాధనయోరభావేన బ్రహ్మణి జిజ్ఞాస్యత్వమనుపపన్న మిత్యాకారకానుపపత్తిజ్ఞానేనోపాసన ఫలయోర్జిజ్ఞాస్యత్వసిద్ధిః; బ్రహ్మణస్తు వాచకపదస్యవిద్యమానతయా తదర్థస్య బ్రహ్మణః కర్మతయా జిజ్ఞాసాయా మన్వయేనైవ బ్రహ్మణోజిజ్ఞాసాకర్మత్వమాభిధానిక మిత్యుక్తిమాత్రేణ బ్రహ్మణో ముఖ్యోపదేశ్యత్వలాభస్య పృష్ఠతాడనాద్దన్తభఙ్గతుల్యత్వాత్.

యదపి-కిఞ్చ-ఆదేశశబ్దమాత్రస్యాతిప్రసఙ్గమాశఙ్క్యతమిత్యేవం విశేషణదానాత్, అవశ్యం తమిత్యస్యాదేశవిశేషకత్వ మభ్యుపేయమ్; యదిహ్యాదేశ శబ్దస్యైవ నిరుపాధికప్రశాసితృత్వ మర్థః,తదాతస్య పరమాత్మాఽసాధారణత్వాత్ తచ్ఛబ్దోవిశేషకోనస్యాదితి;-తదపిచిన్త్యమ్; *తమిత్యస్యకథమాదేశ శబ్దాతిప్రసఙ్గవారకత్వమ్;-*యేనేత్యాద్యుత్తర వాక్యార్థపరత్వేనవా,ప్రసిద్ధార్థకత్వేనవా; "యేనాశ్రుతమ్" ఇత్యాది వాక్యస్యోత్తరత్వేన తద్ఘటకయచ్ఛబ్దేన తచ్ఛబ్దస్యాకాఙ్క్షితత్వేన తచ్ఛబ్దస్యోత్తర వాక్యార్థ పరామర్శిత్వాసిద్ధేః; ఉత్తరయచ్ఛబ్దస్య తచ్ఛబ్ద నిరపేక్షత్వాత్. నచ "యత్తదోర్నిత్య సంబన్ధః" ఇతి న్యాయ విరోధః;- ప్రక్రాంతస్యమానసవు యత్తచ్ఛబ్దయోరపే తాదృశనియ

మాత్, ప్రకృతపరయోస్తు తయోః పరస్పరాకాఙ్క్షావిరహేణ తాదృశ నియమాభావాత్. ప్రక్రంస్యమానపరత్వంచ - ఉత్తరవాక్యప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్న తాత్పర్యకత్వమ్; ప్రకృత పరత్వంచ- పూర్వవాక్య ప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్న తాత్పర్యకత్వమ్. నచ-యత్తచ్ఛబ్దయోః బుద్ధివిషయతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్నశక్తత్వేన ధర్మద్వయావచ్ఛిన్నపరత్వాఙ్గీకారే నానార్థకత్వాపత్తిరితివాచ్యమ్; — బుద్ధివిషయతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షితవేషేణైవ పూర్వోత్తరవాక్య ప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక ధర్మవిశేషావచ్ఛిన్న తాత్పర్యభేదమాత్ర స్వీకారేణ ఉపలక్షణవిధయా శక్యతావచ్ఛేదకధర్మభేదాఽస్వీకారాత్. నహి (౧) "యాంయాంప్రియః ప్రైక్షత కాతరాక్షీ సాసాహ్రియా నమ్రముఖీబభూవ" ఇత్యాదావివ (౨) "అచిన్తనీయస్తవతు ప్రభావో మనీషితార్థ్యైరపి యేనదుగ్ధా" ఇత్యాదౌ యచ్ఛబ్దస్య తచ్ఛబ్దాకాఙ్క్షాఽస్తి; "యాంయాం ప్రియః ప్రైక్షత" ఇతి వాక్యశ్రవణే, యచ్ఛబ్దస్య పూర్వం వాక్యాన్తరాభావేన ఉత్తరవాక్య ప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక ధర్మవిశేషతాత్పర్యం జ్ఞాత్వా తాదృశ ధర్మవిశేషాపరిజ్ఞానేన తావన్మాత్రేణ తాత్పర్యవిషయీభూత శాబ్దబోధోనజాయతే, తాదృశధర్మవిశేషపరిజ్ఞానాయ తచ్ఛబ్దఘటితవాక్యశుశ్రూషామాత్రం జాయతే; "సాసాహ్రియా" ఇత్యాదివాక్యశ్రవణానన్తరం నిరాకాఙ్క్ష విశిష్టవాక్యార్థబోధో జాయతే; "అచిన్తనీయః" ఇత్యాదివాక్యేతు, యచ్ఛబ్దస్య పూర్వవాక్యసమభివ్యాహారేణ పూర్వవాక్యప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక ధర్మవిశేషతాత్పర్యజ్ఞానేనతాదృశధర్మవిశేషస్య *అచిన్తనీయ ఇత్యాదిపూర్వవాక్యేన జ్ఞాతతయా తదర్థం తచ్ఛబ్దఘటితవాక్యాన్తర శుశ్రూషానుదయాత్. నహి "భూతలే యోఘటోవర్తతేతమానయ"ఇత్యాదావివ "ఘటమానయ, య ఇహభూతలేవర్తతే"

(౧) మాఘే-౮. (౨)

ఇత్యాదౌ యచ్ఛబ్దేన తచ్ఛబ్దాకాఙ్క్షా జాయతే. ప్రపఞ్చితఞ్చేదం గురుభావప్రకాశికాయామితి నాత్ర విస్తరః. ఇత్థఞ్చ-"యేనాశ్రుతమ్" ఇతి వాక్యఘటకయచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతపరత్వేన న తచ్ఛబ్దాకాఙ్క్షా; అతో న తచ్ఛబ్దస్య *యేనేత్యాదివాక్యార్థపరామర్శిత్వమ్.

కిఞ్చ-యది తచ్ఛబ్దస్య* యేనేత్యాది వాక్యార్థపరామర్శిత్వమ్, తదా (౧) "ఉత తమాదేశమప్రాక్ష్యః" ఇతి వాక్యాత్పూర్వం * యేనేత్యాదివాక్యం స్యాత్; తథా శ్రుతిశైలీ దృశ్యతే. అత ఏవ మహాచార్యైస్సద్విద్యావిజయే తచ్ఛబ్దస్య ప్రమాణప్రసిద్ధార్థకత్వముక్తమ్. న చ తర్హి "(౨)*యేనేత్యనేనైకవాక్యతయా స్వజ్ఞానేనాన్యజ్ఞానహేతుతావిశేషితముపదేశ్యత్వమసాధారణమ్" ఇత్యుక్తిః (౨) "తథాపి" ఇతి తదఙ్గీకారశ్చ శ్రుతప్రకాశికాయాం కథం సఙ్గచ్ఛత ఇతి వాచ్యమ్; అభ్యుపగమ్యవాదతయా తత్సఙ్గతేః. న ద్వితీయః;-శ్రుతిప్రసిద్ధార్థకతచ్ఛబ్దేన ఉపాసనతత్ఫలయో రవ్యావర్తనాత్; తయోరపి శ్రుతిప్రసిద్ధత్వాత్. న చ తర్హి వ్యావర్తక విశేషణవైయర్థ్యమితి వాచ్యమ్; శ్రుతిప్రసిద్ధత్వేన ఉపదేశగమ్యత్వజ్ఞాపనాయైవ తత్సార్థక్యాత్.

యచ్చ - ప్రష్టవ్యత్వోక్త్యా ఉపదేశ్యత్వమర్థసిద్ధమితి తత్కథనమనపేక్షితమ్; అతః ప్రశాసితృత్వమేవార్థ ఇతి; తదపి న; యద్యపి పూర్వం నాప్రాక్షమ్, అధునా స్వయమేవ జ్ఞాస్యామీతి బుద్ధింవ్యుదసితుం ఉపదేశ్యత్వకథనస్యైవాఽపేక్షితత్వాత్; అత ఏవ (౩) "తంత్వౌపనిషదం పృచ్ఛామి" ఇత్యాదౌ ప్రష్టవ్యస్యోపదేశ్యత్వ లక్షణౌపనిషదత్వకథనమితి; తదపి న క్షోదక్షమమ్; "న జానే" ఇత్యనుక్త్వా "నాప్రాక్షమ్" ఇత్యుక్త్యా, పృచ్ఛధాతోః ప్రశ్నాధీనశాబ్దబోధాత్మక జ్ఞానవిశేషార్థకత్వేన తస్యైవాఽపేక్షితజ్ఞానజనకవ్యాపారశూన్యత్వరూపస్తబ్ధతాహేతుత్వోక్త్యా: ప్రశ్నాధీన శాబ్దజ్ఞానస్య ఉపదేశమన్తరా

(౧) ఛా-ఉ. (౨) శ్రుతప్రకాశి-శ్రుతిఖణ్డే. (౩)

అలాభేన, స్వయమేవజ్ఞాస్యామీతి బుద్ధివ్యుదాసాత్. నచ-జిజ్ఞాసాజ్ఞానోద్దేశ్యకవ్యాపారస్యైవ పృచ్ఛధాత్వర్థతయా తదధీనశాబ్దబోధార్థకత్వే లక్షణాఽకాంక్షేతి శాబ్దబోధవాచకశబ్ద ప్రయోగమన్తరా లాక్షణిక శబ్దప్రయోగస్య వైయర్థ్యంచేతి వాచ్యమ్;— తాదృశవ్యాపారమాత్రస్య స్తబ్ధతాహేతుత్వాభావేన తదధీనశాబ్దబోధపర్యన్తలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాత్. (౧)«యదృచ్ఛయాశ్రుతో మన్త్రశ్ఛన్నేనాథచ్ఛలేనవా। పత్రేక్షితో వాఽపి ఫలః ప్రత్యుతానర్థదో భవేత్" ఇత్యుక్తానిష్టజనక శాబ్దబోధవ్యావర్తనాయ (౨)«తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా। ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః" (౩)«ఆచార్యవాన్ పురుషో వేద" (౪) «ఆచార్యాద్ధైవ విద్యావిదితా సాధిష్టం ప్రాపత్" ఇత్యుక్తోపదేశజన్యతాప్రతీత్యర్థమేవ లాక్షణిక శబ్ద ప్రయోగాచ్చ; పృచ్ఛధాతునా ప్రశ్నాధీనశాబ్దబోధే లక్షితే శాబ్దబోధస్యోపదేశజన్యత్వమన్తరా ప్రశ్నాధీనత్వాసంభవేనాఽర్థాక్షేపాత్ వ్యఞ్జనయోపదేశజన్యతాప్రతీతేః. (౫) « తన్త్వౌపనిషదంపృచ్ఛామి " ఇత్యత్ర పృచ్ఛధాతోః జిజ్ఞాసాజ్ఞానోద్దేశ్యకవ్యాపారాత్మక ప్రశ్నవాచకత్వమేవ, నతు తదధీనశాబ్దబోధ పర్యన్తలాక్షణికత్వమ్, అనుపపత్త్యభావాత్. ఔపనిషదత్వోక్తిశ్చ - కిమర్థం పృచ్ఛసి, స్వయమేవ జానీహి పరీక్ష్య వివిక్షోపాయై రిత్యుక్తాచార్యచికీర్షిత దార్ఢ్యపరీక్షానివర్తనాయేతి ; అతః అత్రోపదేశ్యత్వమర్థాత్సిద్ధ్యతీత్యలం ప్రసక్తానుప్రసక్త విచారేణేతి సర్వం నిరవద్యమ్.

శరణశబ్దార్థవిచారస్సమాప్తః.

(౧) (౩)

(౨) గీతాయామ్-౪-౩౪. (౪)